

LATVIJAS
ŪNIVERSITĀTES RAKSTI
ACTA UNIVERSITATIS LATVIENSIS

FILOLOĢIJAS UN FILOSOFIJAS FAKULTĀTES
SERIJA

III. SĒJUMS
TOMUS

№ 9

LATVIJAS ŪNIVERSITĀTE

R I G Ā, 1 9 3 7

D
1848

LATVIJAS ŪNIVERSITĀTES RAKSTI

FILOLOĢIJAS UN FILOSOFIJAS FAKULTĀTES SERIJA

ACTA UNIVERSITATIS LATVIENSIS

SERIES NOVA SECUNDUM ORDINES DIVISA

PHILOLOGORUM ET PHILOSOPHORUM ORDINIS SERIES

1. J. B. ...	17
2. A. Spakis. ...	31
3. ...	38
4. ...	58
5. ...	61
6. ...	71
7. ...	81
8. ...	104
9. ...	108
10. ...	124
11. ...	126
12. ...	131
13. ...	133

III. SĒJUMS TOMUS

RIGĀ

LATVIJAS ŪNIVERSITĀTE

1935—1937

Latvian University
35 35 143

8

LATVIJAS
UNIVERSITĀTES RAKSTI
FILOLOGIJAS UN FILOSOFIJAS FAKULTĀTES SĒRIJA
ACTA UNIVERSITATIS LATVIENSIS
PHILOGORUM ET PHILOSOPHORUM ORDINIS SĒRIJS

Rīgā, Puškina ielā 12.

RĪGA
LATVIJAS UNIVERSITĀTE

1987-88
LVU ZINĀTNISKĀ
BIBLIOTĒKA
641-19-88

SATURS.

INDEX.

	Lapp. Page.
1. A. Spekke. 1612. g. Rīgas skata holandiešu prōtotips	1
Le prototype hollandais du dessin de Rīga 1612	15
2. F. Balodis. Ethnische Probleme und die archäologischen Untersuchungen der letzten Jahre in Lettland	17
Etniskas problēmas un pēdējo gadu arhaioloģiskie pētījumi Latvijā	31
3. A. Spekke. L'influence italienne sur la côte orientale de la Baltique avant et pendant la Renaissance	33
Itālijas ietekme Baltijas jūras austrumpiekrastē viduslaikos un atdzimšanas laikmetā	58
4. Walter Frost (V. Frosts). Die Wurzeln der Vernunft im Charakter	61
Saprāta saknes rakstūrā	99
5. M. Stepermanis. Aizkraukles K. F. Šulcs un viņa sabiedriskā darbība	105
C. F. Schoultz et son rôle social	168
6. J. Ratermanis. Contribution à l'étude du style de Flaubert	169
Flobēra stila studiju jautājumā	223
7. J. Ratermanis. Essai sur le style de Montesquieu-historien	225
Par Monteskjē vēsturnieka stilu	248d
8. L. Arbuzovs (L. Arbusov). Pārskats par Latvijas kartografijas pētišanas vēsturi	249
Rückblick auf die Geschichte der Erforschung der Kartographie Lettlands	293
9. K. Straubergs. Grieķu kapu uzraksti	313
De titulis graecis sepulcralibus	352a

SÄTURS.
INDEX.

Lapp.	Page.	
1		1. A. Spékké 1817 g. Riigis skola hollandiska prototyps
15		Le prototype hollandais du dessin de Riigis 1817
17		2. E. Baladie. Ethnische Probleme und die archäologischen Untersuchungen der letzten Jahre in Lettland
31		Etniskās problēmas un pēdējo gadu arheoloģiskās pētījumi Latvijā
33		3. A. Spékké. L'influence lettone sur la côte orientale de la Baltique avant et pendant la Renaissance
38		Latvijas ietekme Baltijas jūras austrumkrastā viduslaikos un sākumrenesansē laikmetā
51		4. Walter Frost (V. Frost). Die Wurzeln der Vernunft im Charakter
99		Sapņus saknes raksturs
105		5. M. Stegermann. Aizskatu izveidošanās un tās ietekme latviešu apdzīvotības attīstībā
108		C. F. Schoultz et son rôle social
109		6. J. Raitermanis. Contribution à l'étude du style de l'habitat Pļobas attīstībā
223		Pļobas attīstības studija
225		7. J. Raitermanis. Essai sur le style de l'habitat Pļobas attīstībā
248		Par Montsenijs vēstures attīstību
219		8. J. Aiburovs (I. Aiburov). Pētījums par Latvijas katoļu mācītāju vēsturi
203		Rückblick auf die Geschichte der Kartographie Lettlands
313		9. K. Straube. Üeber haupt kartell
323		De l'état actuel de la cartographie

KONKORDANČA
1918. g. 19. 148

Grieķu kapu uzraksti.

Prof. K. Straubergs.

Mēmie akmeņi, rakstu zīmēm klāti, runā savu valodu arī pēc gadu tūkstošiem, pārdzīvojuši cilvēkus, kuŗu zemes dzīves laiks jau izbeidzies. Šie senie pieminekļi ir dažādu notikumu stāstītāji, un arī par cilvēka pēdējo gaitu tie vēstī klusībā, gan īsi pieminot aizgājēja vārdu un bijīgos pavadītājus, gan arī metriskā formā ar lielāku vai mazāku veiklību veidotās vārsnās dod aizgājējam pēdējo vēlējumu, atspoguļojot sevī ticējumus un paražas, kā arī neslēpto cerību par dzīvi pēc nāves. Šim uzrakstam ir jāatgādina gaŗāmgājējam, lai tas uz mirkli apstātos, izlasītu vismaz aizgājēja vārdu, to pieminētu un tad ietu savu ceļu, sveicienam pasacījis kaut vienu vārdu: *χαίρει*. Nāve nepārtrauc mirušā saites ar šo pasauli: palicēji rūpējas, lai viņa vārds būtu godam minēts; uzrakstos ir viņa dzīves vērtējums un nopelni; dažādi epitēti ir viņam vēltīti. Kapu uzraksti ir izsacīti arī literārā epitafijā, ko kā dzejas veidu nemirstīgu darijis Simōnids, Sapfoja u. c. lieli dzejnieki; uzrakstos jauca kopā arī dažādi uzskati; tur ir orfisms ar austrumu mistiku, tur ir pitagoriešu mācība par jaunu dzīvi, tāpat kā uzskati par svētlaimi Persefones valstī. Vienkāršie uzraksti ir vienmuļīgāki. Tos analizējot var atrast visai nedaudzas *pamata formulas*, kas gan dažādi variējas un tomēr paliek nedaudzu noteiktu elementu robežās. Šīs pamata formulas, savukārt, ir atsevišķiem novadiem raksturīgas; *topografiskais* iedalījums ir visvairāk trijām grieķu kultūras teritorijām piemērojams. Vienkāršākie ir uzraksti pašā Grieķijā un sevišķi Atēnās, kurpretim grezni un komplicēti tie ir hellēnistiskās pasaules jaunākās zemēs, austrumos un rietumos, ārpus Grieķijas. *Chronoloģiskais* iedalījums ir varbūt visgrūtāki veicams, jo minētās pamata formulas ir visai konservatīvas un maz pakļautas laika grozījumiem. Tikai kristīgais elements nāk ar savu īpatību, sākumā nedroši, un vēlāk arvien jo skaidrāk saskatāms; 4. gs. pēc Kr. jau kristīgie simboli grezno piemiņas akmeņus un arī tekstā kristīgais elements ir skaidrāki saskatāms.

Literatūra par grieķu kapu uzrakstiem nav parāk plaša, un arvien ir jāgriežas pie šo uzrakstu izdevumiem. Rakstā būs šādi saīsinājumi: *C. I. G.* = Corpus Inscriptionum Graecarum (ed. A. Boeckh), Berol. 1828—1877; *I. G.* = Inscriptiones Graecae (sev. I—III Atikas, IV Argolidas, VII Megaridas un Boiōtijas, IX Ziemeļgrieķijas, papildu sējums, XII Aigeja jūras salu, XIV Sicīlijas un Itālijas uzraksti); *Kaibel* = G. Kaibel, Epigrammata graeca ex lapidibus conlecta, Berol. 1878; *Kumanud.* = Κομμανούδης, Ἀττικῆς ἐπιγραφῶν ἐπιτόμιοι, Ἀθήνησιν 1871; *Roehl* = Roehl, Inscriptiones graecae antiquissimae praeter Atticas in Attica repertae, Berol. 1882; *I. P. E.* = Inscriptiones antiquae Orae Septentrionalis Ponti Euxini, ed. Latyschev I, II, IV; *Inscr. of Cos* = W. P. Paton and E. L. Hicks, The inscriptions of Cos, Oxford 1891; *Dittenberger* = Dittenberger, Sylloge inscriptionum graecarum, Lips.; *M. A.* = Mitteilungen des Kais. Deutsch. Archäol. Instituts, Athenische Abteilung; *Journ. of Hell. St.* = Journal of Hellenic Studies; *Bullet.* = Bulletin de Correspondance hellénique; *Larfeld* = Larfeld, Griechische Epigraphik (Handbuch der klass. Altertumswissenschaft v. Iv. Müller I), München 1892; *Larfeld II* = Larfeld, Handbuch der griechischen Epigraphik, Leipzig II 1898, I 1907; *Reinach* = Reinach, Traité de l'épigraphie grecque, Paris 1885. Bez tam saīsinājumi ir šādi: N (nomen), P (patronymicum), M (metronymicum), E (ethnicon), D (demoticon — Atēnās); locījumi pie tiem: 1 (nominativus), 2 (genetivus), 3 (dativus), 4 (accusativus), 5 (vocativus).

I. VIENKĀRŠĀS UZRĀKSTU FORMULAS.

Liels kapu uzrakstu daudzums, izņemot metriskās formulas, ir bez individuālām, ipatām pazīmēm; pārskatot to simtus un tūkstošus, maz ko var tuvāki uzzināt par cilvēkiem, kas tais pieminēti; jo sevišķi vecākie uzraksti ir visai īsi, bez tuvākām ziņām. Aizgājēja vārds (N) un tēva vārds (P), kā arī svešzemniekiem viņu dzimtenes apzīmējums (E) ir parasti viss, kas uzrakstos aizrādīts, Mēlas salas vecākos kapu uzrakstos, bet Tēras salā nav arī tēva vārda; lakōniskis ir aizrādījums N² σάμα (I. G. XII f. III), vai N² ἡεμύ, vai vienkārši N², kam paretam pievienots piemiņas zīmes uzstādītāja vārds, ir šo vecāko formulu saturs.

Atikas uzrakstus ir analizējis Larfelds (Handbuch etc.), kuŗa grāmatas nodaļa par kapa, godināšanas un veltījuma uzrakstiem ir labākā monografija šai nozarē; viņš ir izveidojis arī locījumu sistēmu Atikas uzrakstu klasificēšanai, liekot šo formālo iedalījumu pamatā uzrakstu klasificēšanai; pretēja, piemēram, ir visai sarežģītā Renaka (Reinach)

sistēma ar chronoloģijas principiem pamatā. Ārpus Atikas uzrakstiem Larfeldam nav sekotāju; godināšanas uzrakstus pēc šī parauga gan klasificējis Gerlachs (Gerlach, Griechische Ehreninschriften, 1908).

1. **Nōminātīva formulas.** Aizgājēja vārds šeit ir nōminātīvā (N), un to plašākais veids ir šāds: (1) Ἐνθάδε καίται + (2) N (+ P, E vai D + apzīmējums radniecībai) + (3) epitēti + (4) profesija vai sabiedriskais stāvoklis + (5) vecums + (6) sveiciens garāmgājējiem + (7) veltījums dieviem. Formulā iespējami saīsinājumi visādās variācijās; var būt pieminēts vienīgi aizgājēja vārds (N). Verbs (1) ir divos veidos sastopams: καίμαι, pirmajā personā, liek stāstīt pašam aizgājējam, bet καίται, trešajā personā, ir stāstījums par aizgājēju. Pirmais veids ir samērā reti sastopams. Saīsinājumi, kur tikai aizgājēja vārds minēts (N), raksturīgi sevišķi Boiōtijā (Tanagrā 90%, Korōnejā 80%, Tespijā 70%, kurpretim Platāijās tikai 25%, Ōrōpijā 17%, Pagās 20%). Daudz mazāk to ir Atikā un uz salām. Formula NP², ar tēva vārdu (Κλειτῶ Κλειτωνύμου, C. I. Att. IV 1^b, 491³³), ir sastopama visur Grieķijā un tās kolōnijās; Boiōtijā, Ōrōpijā to ir 40%, tāpat arī Pagās. Tēva vārds ir arvien ģenētīvā bez υἱός (dēls); Atikā N² υἱός aizstāj vienkāršo NP² tikai romiešu laikā, bez tam vokātīva formulās ir N⁵ υἱέ P² χαίρει (IPE II, 204). Mātes vārds (M) ir tikai personām, kas nav no Atikas (Larfeld II, 846), un vispārīgi reti sastopams.

Tā ir Mīnōja salā Ἐλπὶς Διονυσίας u. c., Keas salā NP² καὶ M² θυγάτηρ ἠρωῖς (I. G. XII f. V, 563), Frigijā NP² καὶ M² etc. (Bull. corr. hell. XVII, 241, 5). Radu raksti iet dažreiz vēl tālāk atpakaļ, pieminot tēva tēvu, kā Στράτων Ἀνδρονίκου τοῦ Καλλίου Κηφισιεύς (I. G. III = C. I. Att. III², 1739), bet dažreiz arī vēl plašāki, kā: Γ. Ἰούλιον Διοφάντου τοῦ Ἡλιοδώρου τοῦ Ἡλιοδώρου τοῦ Διοφάντου υἱόν Ἡλιόδωρον etc. (Journ. of hell. St. X 46 N 17).

Radniecība paretam atzīmēta arī citādi: a) NP² υἱός, θυγάτηρ (dēls, meita), NN² μήτηρ (māte); reti tāpat arī vecā māte: NP² ἐξ D², N² τήθη (C. I. Att. III², 1510), biežāki gan ir θυγάτηρ (N² P² vai N² P² D² θυγάτηρ), bet sevišķi reti citi apzīmējumi bērniem (παῖς, σπείρης, piem. N σπείρης Κυπρίας, Latysch. II, 293, NM² καὶ κλυτοῦ παῖς P², Kumanud. 2968). Adoptēšanas gadījumā piemin kā īsto, tā arī otro tēvu: Ξενόκριτος Ἀσκληπιάδου Κηφισιεύς, γόνυ δὲ Ἡρακλῶντος Ῥαμνουσίου (C. I. Att. III³, 2179), vai arī N καθ' υἱοθεσίαν δὲ N, vai NP² καθ' θυγατροποιαν NP² Rodas salā (I. G. XII f. I, 894), kur υἱοθεσία un θυγατροποιαν ir dēla vai meitas adoptēšana.

b) sieva — vīrs, ἀνήρ — γυνή; sievas vārds, kā to konstatē Larfelds, ir vai nu tieši vīra vārdam pievienots, vai arī pats ar P un E paplašināts, kā NP²D — N²P²D² γυνή. Vārds σύμβιος bieži sastopams datīva formulā (τῷ συμβίῳ...), bet nōminātīva formulā visai reti (Nή N² σύμβιος, Romā). Vīra vārds ir pie sievas vārda (ἀνήρ) tikai vienu reizi sastopams Atikā. Bieži piemin kā tēva, tā arī vīra vārdu: NP² θυγάτηρ, N² γυνή, vai īsāki: NP², N² E² γυνή.

c) māsa — ἀδελφή: NN² ἀδελφή (C. I. Att. III², 3295), sal. NP² D² θυγάτηρ, ἀδελφή δὲ N² D² (ib. II³, 2194).

Demoticon — dēma apzīmējums ir bieži Atēnu kapa uzrakstos, izteikts ar adjektīvu (Εὐθυάδης Ἰκαριεύς), tikai vīriešiem (Larfeld II, 846), vai ar dēma nosaukumu un piedēkli — θεν (Ἐπιχάρης Ἀγγελῆθεν), vai arī ar ἐκ + D² (Νίκανδρος ἐκ Κεραμείων), kas ir visai reti sastopams. *Ethnicon* ir tikai svešzemniekiem, jo vietējiem šis zemes apzīmējums nav vajadzīgs.

Ja minētie apzīmējumi ir personai, radniecībai un dzimšanas vai piederības vietai, uzrakstos mēdz minēt arī aizrādījumus par profesiju un stāvokli sabiedrībā. Tā ir: a) ἀπελεύθερος, ἰστοτελής Atēnās, Ἀθηναίων χθόνος πολίτης Sicilijā, δούλος Boiōtijā, arī πάτρων Sicilijā; b) ἔφηβος, ἰατρός, παιδαγωγός, παιδοτρίβης ἐλευθέρων παιδῶν, ῥήτωρ, διδάσκαλος, κωμωιδός, φιλόσοφος Ἐπικούρειος, φιλόλογος πρέσβυς, θεράπων, σχολάριος, θρεπτός, παράδοξος, τίτθη, τροφός, γραμματικὸς Ῥωμαϊκός; c) ἀλοπῶλις, ἀνπελοργός, ἀρτοκόπος, βαλανεύς, ἱματιοπῶλις, κεραμεύς, κυβερνήτης, κυκλιστρία, μεταλλεύς, μυλωθρός, ναύκληρος Χερρονησίτης, πλυνεύς, ποιμήν, πραγματευτῆς μεμισθωμένος, τεχνίτης, χαλκόπτης, χρυσοχός (Atēnās), μάγρος (Boiōtijā), ναύκληρος, ἔμπορος τυχαίων, νήπτος, χοροκυθαρίστης περιδονίη, λιθένπορος, κυνάριος, μαρμάριος, ὄργανοποιός (Sicilijā), δούλος κανκελλάριος, κραβάτριος; d) καταπαλταφέτας, στρατιώτης ληκτὸς κλάσσης Συριακῆς, πραιφεκτος, χιλίαρχος λεγιῶνος, πράξας στρατείας τρεῖς, στρατιώτης πραιτοριανός, ἵππεύς; e) ἐτήσιος βουλευτῆς τῆς Εὐμενέων πόλεως, βουλευτῆς τῆς Λαοδικέων πόλεως, πολιτευσάμενος, ἄρξας, πορεύσας, παραχρήσας.

Kādā Smirnas uzrakstā ir Hermogena, Charidēma dēla darbu bibliogrāfija minēta: Ἐρμογένης Χαριδήμου ἱητρείην ἀναγράφας ἐπτά ἐπὶ ἑβδομήκοντ' ἔτεσιν καὶ ἴσαις ἐπὶ βύβλοις. συνέγραψε δὲ βιβλία ἱατρικὰ μὲν αβ, ἱστορικὰ δὲ περὶ Ζμύρνης αβ, περὶ τῆς Ὀμήρου σοφίας α, καὶ πατρίδος α, Ἀσίας κτίσεων αβ, Εὐρώπης κτίσεων αβγδ, νήσων α, Ἀσίας σταδισμῶν α, καὶ Εὐρώπης α, στρατηγμάτων αβ, πίναξ Ῥωμαίων καὶ Ζμυρναίων, διαδοχὴ κατὰ χρόνους (C. I. G. 3311).

Epitēti ir samērā vienveidīgi Atikas uzrakstos, kur dominē *χρηστός* un *ἀγαθός*, bet visai reti citi. *Χρηστός* lieto bez substantīva, kā *N χρηστή* (Kumanud. 2511), *N P² χρηστός*, bet *ἀγαθός* un *ποθεινή* tikai pie substantīviem. Tā *γυνή ἀγαθή* (Kumanud. 2886), *γυνή ποθεινή* (ib. 1936), *χρηστή ἀγαθή κυκλιστρία* (C. I. Att. II³, 4112). Sicīlijā un Itālijā epitētu dažādība ir daudz lielāka (I. G. XIV). Tā šeit ir epitēti *σώφρων* (1482), *ἄξιος* (1623), *πιστός* (449 no 5. g. s. pr. Kr.), *ἡ θεοφιλῆς* (480), *εὐσεβῆς καὶ ἀγαθή* (45), *χρηστός καὶ ἀμεμπτος* (21), *χρηστή καὶ εὐσεβῆς* (332), *τερματ' ἔχων τῆς σοφίης* (1951), šie apzīmējumi ir bijības raksturojumam (eūsēbeia), ir norādījumi arī par hērōizāciju; tā *ἥρωες ἀγαθός* (223, 225, 29; 232 u. c.), *χρηστός, ἥρωες εὐσεβέστατος ἀνὴρ N* (1480), un par godīgu dzīvi, kā *ἡ τὸν βίον εὐπρέπῶς βιώσασα* (316); Rodas salā ir *κατὰ πᾶν ὄσιος* (I. G. XII f. I, 711), *ἀγνός ἥρωες* (ib. f. II, 414).

Vecums aizrādīts pieskaņojoties verbam „šeit guļ“ (*N... ἐνθάδε κείται*), kā: *N ρήτωρ ἐτῶν κη'* (C. I. Att. II², 1438), *N ἐτῶν ε'* (ib. 1465), *ἐνιαυτῶν ν'* (I. G. XIV, 675), ģenētīvā, vai arī kā adjektīvs (*N νεὸς δεκαέτης*, ib. 43), vai arī ar divdabi: *βιώσας ἔτη δ' μῆνες...* (ib. 1464), *εἴκοσι ζῆσας ἔτη* (ib. 842), *εἴκοσι δις πληρώσασα χρόνους λυκαβάντων* (ib. 1336), *ἄγων ἔτος σ'* (ib. 1448). Dažos gadījumos iepriekšējo formu neievēro, un vārdam seko tiešs stāstījums par nelaiķa dzīves laiku: *N ἔζησε... ἔτη... μῆνες*, vai *ἐτελεύτα ἐτῶν τριάκοντα δύο, μηνῶν τριῶν* (C. I. Att. III¹, 128). Dažreiz ir īstas biogrāfijas sastopamas (Larfeld II, 864). Arī šeit ir dzīves vērtējumi, kā *ζῆσας καλῶς ἔτη...* (I. G. XIV, 494), *καλῶς βιώσασα, μηδὲν μηδὲν ὀφείλουσα* (ib. 905), *μέχρις θανάτου εὐνοήσαντα* (ib. 1413) *N ἔζησα ἀπροσκοπτος ἔτη...* (ib. 404), *προμοίρως βιώσασα* (I. G. XII f. V, 3447), *κοσμίως βιώσασα* (ib. 314). Larfelds aizrāda, ka Atikas uzrakstos vecuma apzīmējums parādās tikai impērijas laikā.

Parastais *verbs* ir *κείμαι* vai *κείται* ar īsu vietas apzīmējumu „šeit“, *ἐνθάδε*, ko aizstāj arī *ὧδε*, vai plašāki apzīmējumi, kā *ἐνθάδε κείμαι εἰς τὸν τάφον* (I. G. XII f. V, 356), *τῷδ' ὑπὸ πέτρῳ κείμαι* (I. G. VII, 2248), *κείται ἐν τύμβῳ φθιμένων νεκρῶν ἐνὶ χώρῳ* (Bull. corr. hell. XVI, 302, 2). Ir tomēr arī citi verbi, kā: *ἐνθάδε κατοικί* (C. I. Att. 1467), *N ἐνθάδε ναίει* (I. G. XIV, 1625), *ὧδε ἀναπάεται* (ib. 1717), *ὧδε τέθιαπται* (ib. 1837), *τῷδ' ὑπὸ γῆ λέλυμαι* (ib. 411).

Uzruna garāmģājējiem parasti ir sastopama metriskos uzrakstos; šeit piemināmi tikai daži īsāki tās veidi. Tā *χαίρουτε* (C. I. Att. III², 1378), *χαίρε παροδείτα* (I. G. XIV, 494), *χαίρετε πάντες* (I. G. XII f. VII,

bieži Amorgā), χαίρετε ἅπαντες (C. I. Att. IV², 3612^b), τοῖς παράγουσι χαιρεῖν (C. I. G. 2129), χαιρέτω ὁ ἀναγούς (I. G. XIV, 350).

Veltījums dieviem nav raksturīgs nōminātvai, bet gan datīvai formulai, sevišķi Itālijā un Sicīlijā, kāpēc apskatāms pie šīs formulas. Atsevišķi var būt dažādas epizodiskas piezīmes, piemēram, par kapenes pirkšanu: NP² ἐπράτο πὰρ N² (I. G. XII f. VII, 40); Πὰρ N² τοῦ P² καὶ N² P² ἐπράτο (ib. 41); pieminētas personas, kas piemiņas zīmi likušas (Romas ietekme). Tā, piemēram: Θεοῖς καταχθονίοις. Ν ἔζησε ἔτη... ἐποίησεν υἱός Ν (I. G. XIV, 467, Sicīlijā); tāpat γονεῖς ἐποίησαν (ib. 48), μήτηρ ἐποίησε (ib. 477); sal. ib. 842. Ar šo atzīmi nav sajaucama piemiņas zīmes darinātāja meistara atzīme, kā: Ἐνδοῖος ἐποίησεν (Kumanud. 3090), Ν ἐπέγραψε (I. G. XIV, 1904), Πολύκλειτος ἐποίησε (I. G. VII, 2532), ἔργον Ἀριστίωνος (Kumanud. 2622), Ἀριστίον μ' ἐπέσεν (ib. 2594). Ἐποίησιν ir par pašu pieminēkli, bet ἔγραψεν par uzraksta tekstu, piemēram, Διονύσιος Μάγνης ποιητῆς ἔγραψεν (Kaibel, Epigrammata graeca 218).

2. **Genetiva formulas** ir visai vienkāršas. Tais mēs atrodam parasti tikai aizgājēja vārdu (N²), aizrādījumu par viņa kapu vai piemiņas zīmi uz tā un verbu (εἰμί), kas bieži var iztrūkt.

Vārds (N²): Ἀριστίωνος; (N² P²): Δημητρίας τῆς Στρομβίχου (Atēnās); Rodas salā var būt arī paplašinājumi, kā N² P² E² καὶ τῆς γυναικὸς N² P² E² (9 reizes sastopams).

Verbs εἰμί: Δεξανδρίδου εἰμί; τοῦ Εὐτομάχου Ναυσιστράτου εἰμί (Atēnās). Atēnās šādi uzraksti ir reti sastopami; sal. Boiōtijā Γοργίδου εἰμί u. c.

Kapa vai piemiņas zīme. Parastais apzīmējums ir σῆμα: N² τότε σῆμα; N² εἰμί σῆμα, bet ir arī citi apzīmējumi. Tā Atēnās: σῆμα Ἰεροκλέους (C. I. Att. II³, 3804), Προκρίτου θήκη (ib. 4092), ταφῆ Χάρτοπος (ib. 4182), Ζωισιμιανοῦ τόπος οὗτος (ib. II², 1432); ὁ τόπος Νυμφίδου Πελιτέως καὶ τῆς μητρὸς μου Στρατονίκης τῆς Εὐμάχου ἐκ Κολλυτέων. Τοῦτο τὸ περίφρακτον καὶ ὁ τόπος ἐστὶν τῆς μητρὸς μου (ib. III², 1866); Ενιαίου, θυγατρὸς Ἐσπυρίδου κεραμέως στήλη (ib. I, 467). *Argolidā*: N² τότε σάμα (I. G. IV, 48), N² P² μνημεῖον (ib. 127), *Rodas salā* N² P² E² ἡρῶν (I. G. XII f. 1, 987), *Andras salā* N² τόπος, *Amorgas salā* N² εἰμί μνήμα (I. G. XII f. VII, 141); *Boiōtijā* N² ὄρος (I. G. VII, 422), N² γημόριον (ib. 2183), N² σῆμα (ib. 2117). Renaks (p. 428) min vēl šādus apzīmējumus: ἡ καύστρα N² (C. I. G. 3290), ἡ ὑπόστη, ὁ πλάτας (ib. 2667, 2884), ἀγγεῖον N² (3321), ὑπόμνημα N² (ib. 970), ἡ σορὸς N² (ib. 2918).

Lokālās atšķirības ir *Boiōtija*, kur N² aizstāj ar ἐπι N³ (Tanagrā 53 uzraksti), tāpat ἐπι N³ εἰμί, ἐπι N³ P², ἐπι N³ ἥρωι, ἐπι N³ πραγματικῶ (Plataijās), ἐπι N³ γυναικί, μῆμα ἐπι τῷ N³. Šis veids ir arī Fōkidā sastopams.

Plašākos uzrakstos ģenetīva formulai var pievienoties arī citas. Tā Boiōtijas uzraksts paplašināts ar hellēnistisko datīva formulu uzrakstā Ἐπι N³ καὶ N³ τοῖς N² τέκνοις. || Τὸ ἥρῳον τοῦτον κατεσκευάσεν ἑαυτῷ καὶ τῇ γυναικί αὐτοῦ εἰς αἶ' (I. G. VII, 2166). Ar vokātīva formulu ģenetīvā kombinēta formula Ἐπι Ἄριστωνι Ἄριστωνος. || Ἄριστων καλὲ χρηστὲ χαίρε (I. G. VII, 3050). Datīva formula otrā daļā ir uzrakstā N². || N ἀδελφῆ μνείας ἔνεκα (Simes salā, I. G. XII f. III, 21). Beidzot, Milasā ģenetīvā ir arī veltījums dieviem: Δαμόνων ἀγαθῶν. Ποντίου τοῦ Ἄρτυρος. Χαίρετε, parastā datīva θεοῖς, θεοῖς καταχθονίοις u. t. l. vietā.

3. **Akuzātīva** formulas ir visai reti sastopamas kapu uzrakstos, un tikai piemēroti verbi rāda to piederību kapu uzrakstiem; šīs formulas ir līdzīgi sastopamas analogiskos veltījumu un godināšanas uzrakstos, un dažreiz vienīgi pienācīgie verbi vai citas pazīmes dod iespēju uzraksta īsto nozīmi atšķirt. Tā ir sevišķi *Tēras* salā, kur kapa uzraksti, kā Ἄ βουλὰ καὶ ὁ δᾶμος τὸν δεῖνα πάσας ἀρετὰς ἔνεκεν ἀφηρώξε (I. G. XII f. III, 864), Ὁ δᾶμος τὸν δεῖνα ἥρωα (ib. 879—881, ἥρω 883), Ἄ βουλὰ καὶ ὁ δᾶμος ἱερέα Ἀσκλαπιοῦ διὰ γένους N⁴ τὸν εὐεργέταν τὰς πατρῆδος ἀφηρώξε (815), Ὁ δᾶμος ἀφηρώξε καὶ ἐτέλειασε τὸν ἱερέα Ἀπολλωνος Καρνείου διὰ γένους N⁴ πάσας ἀρετὰς ἔνεκα καὶ σωφροσύνας (868, 869), ir minētajām divām citām grupām tuvu kā satura, tā arī formas ziņā, jo godināšanas uzrakstos tāpat ir sastopami šādi elementi: 1) oficiālās iestādes pieminējums (Ἄ βουλὰ καὶ ὁ δᾶμος), kas lēmusi minēto personu godināt, 2) godinātās personas vārds, viņa nopelni un nodarbošanās, 3) godināšanas motīvi (ἀρετὰς ἔνεκεν), 4) verbs, kas izteic vai noskaidro godināšanas veidu. Ja hēroizācija minētos uzrakstos rāda, ka šeit ir ne godināšanas, bet kapa uzraksts, tādi būs uzraksti arī ar vārdiem χαίρε, μνήμης ἔνεκα, θεῖον (Bull. Corr. hell. XVII, 29), πρόμοιρον (ib. X, 63), τελευτήσαντα, μετελλαχότα, βεβιωκότα, kas ir ar aizrādījumiem par nāvi, kurpretim pat formas ζήσαντα, βιώσαντα var apzīmēt arī tikai nodzīvotos resp. pagājušos gadus, un godināšana var būt notikusi viņam vēl dzīvam esot (sal. Gerlach, Griechische Ehreninschriften, Halle 1908). Vēl grūtāki atšķirt uzrakstus, kur godinātājs ir privāta persona, no privātu personu veltītiem kapu uzrakstiem. Droši piemēri ir: 1) Τῆδε φίλην N κατέθηκε θαναοῦσαν N⁴ αἰδοίην, γῆς ἀπό

πατρῴης (C. I. Att. I, 477); Ἰούλιον Ζωσιμιανόν, τὸν διάδοχον τῶν ἀπὸ Ζήνωνος λόγων, οἱ υἱοὶ ἐνθάδ' ἔθαψαν (ib. III², 1441), N⁴ οὐδέπω ἔντα ἑτῶν ἔδε τύμβος ἔκρυψεν, ἡμασι πέντε νόσσω πνεῦμα λιπόντα βίου (I. G. XII f. I, 143); 2) N⁴ P² ἡρώα (I. G. XII f. III, 886, 888), N τὸν πατέρα καὶ N τὸν ἴδιον σύμβιον N⁴ ἀφηρώϊξαν (ib. 884); šadu tēva, mātes, vīra, sievas un bērnu hērōizācijas uzrakstu Tēras salā ir ne mazāk par 30 (ib.); 3) N καὶ N τὸν πατέρα N⁴ καὶ N⁴ τὸν ἄνδρα παραμυθίας ἔνεκα καὶ μνήμης. θεοῖς (ib. f. I, 1064). Līdzīgi šo tipu formulām kādā plašākā Lidijas uzrakstā vienīgi pēdējais vārds *χαῖρε* rāda, ka šeit ir kapu uzraksts; pieminēti plaši jo plaši visi aizgājēja cildinātāji: Ἔτους Φη' μηγὸς ὑπερβερεταιίου Ἄνθος Στρατονείκη Ἄνθον τὸν υἱὸν ἑτῶν κγ', NNNN τὸν ἀδελφόν, NNN αἱ ἀδελφαί, NNNN τὸν πάτρων, NNNN τὸν μήτρων, Ἄλέξανδρος Ἀγαθόπους ἴδιον θεῖον, NN (2 rindas bojātas) καὶ τῶν ἀδελφῶν γυνεῶς καὶ πατρὸς καὶ μητρὸς συγγενεῖς ἐτείμασεν Ἄνθον. Χαῖρε. (Bull. de corr. hell. XI, 445 № 10).

4. **Vokātīva** formulas, turpretim, ir visai iecienītas; šeit aizgājēja vārds ir vokātīvā (N³), pie kuŗa ir verbs *χαῖρε*, sveicinājumam. Ar to šo formulu konstrukcija ir gandrīz pilnīgi izveidota, bet to vienkāršais saturs parasti ir dažādā veidā kombinēts ar citām, sevišķi ar nōminātīva formulu. Tā kā šeit ir tieša aizgājēja uzruna, to bieži arī paplašina, pievienojot sveicienam *χαῖρε* arī citus novēlējumus (*ὕψαινε* u. t. l.), bet daudzreiz arī plašākus izteicienus no tautas gudrības vai arī filosofijas darinājumiem. Tāpat rodas arī dialogs; gaŗāmgājēja sveicienam var ar to pašu atbildēt aizgājējs; *χαῖρε Καρπίων* ir ar atbildi *χαῖρε, κύρι μοῦ* (I. G. XIV, 1739); sal. arī *καὶ σὺ χαῖρε* (ib. 60) u. t. l. Ja nōminātīva formulai pievienotos sveicinājumos tie ir no aizgājēja puses, arī kā aicinājums brīdi pakavēties, šeit ir otrādi, jo gaŗāmgājējs, izlasījis aizgājušā vārdu, sveicina viņu un arī mierina *φάος ἡελίοιο* atstājušu. To prasa grieķu *εὐσέβεια*.

Bez χαῖρε vokātīva formulas ir visai reti sastopamas; tā, piemēram, N⁵ *χρηστέ* (I. G. VII, 31), kurpretim *parastā* formula ir N⁵ (N⁵ P²) *χαῖρε*, kā Ἄνδρόνικε *χαῖρε* (C. I. Att. III², 2991), sevišķi Iōnijas salās (Korkira u. c.). *Pantikapejā* citīgi apzīmē radniecību vai aizgājēja sabiedrisko stāvokli. Tā N⁵ υἱὲ N² *χαῖρε* (Latyshev II, 16), N⁵ P² N² *ἀδελφὲ χαῖρε* (ib. 118, 138), N⁵ N² *γυνή χαῖρε* (ib. 30), N⁵ *θυγάτηρ* N² *χαῖρε* (ib. 11), N⁵ *πενθερὰ χαῖρε* (245), N⁵ *ὁ ἐκ τῶν εὐνούχων χαῖρε* (121), N⁵ *ἀπελεύθερε* N² *χαῖρε* (129), N⁵ P² *ἐπὶ τῆς πινακείδος χαῖρε* (131), sal. arī Rodā N⁵ P² E⁵ *ὃ ἡ ἐπιδημία ἐσόθη χαῖρε* (I. G. XII f. I, 317). Vārdam biežāki pievieno arī epitetu

χρηστέ: N⁵ χρηστέ χαιρε (C. I. Att. III², 3175), arī N⁵ ἀγαθὰ χαιρε (Boiōtījā) u. c.

Vokātīva formulai var pievienot arī nōminātīva, kā N⁵ χρηστέ και ἀμεμπτε χαιρέ || ἔζησε ἔτη etc. (I. G. XIV, 18 — Sicilijā); N⁵ χρηστέ χαιρε || ἔζησας ἔτη... μῆνες... ἡμέρας... (ib. 31).

Veltījums dieviem: Θεοῖς χθονίοις. N⁵ χαιρε. ἔζησε etc. (ib. 457).

Izteicieni: Θεοῖς καταχθονίοις. N⁵ τέκνον χαιρε. θανεῖν πέπτρωται (ib. 44) N⁵ εὐφύχι (ib. 782, 876, 1314); εὐφύχι, οὐδὲς ἀθάνατος (ib. 420, 1531, 1536, 1699); εὐφύχει, κυριά, και δολή σοι Ὅσιρις τὸ ψυχρὸν ὕδωρ (ib. 1488, 1782), εὐφύχι Μίδων. οὐδὲς ἀθάνατος· και ὁ Ἡρακλῆς ἀπέθανε (ib. 1816); εὐφύχι Ἀταλάντη· ὅσα γεννᾶτα τελευτᾶ (ib. 1832); ἀτύφι N⁵ (2094) εὐστάθι (ib. 1464), ἔρρωσο (ib. 1482).

Dialogi: N⁵ χρηστὰ χαιρε: και σὺ χαιρε (ib. 60); και συ (ib. 233); και σὺ γ' ὅστις εἰ (ib. 319); και τὺ γε (I. G. XII f. I, 946); N⁵ χαιρε· και σὺ γε, ὃ παροδεῖται χάροις, ὅτι τὸ σεμνὸν εἶπας ἐμοὶ χαιρεῖν ἔνεκεν εὐσεβίας (Misiija, Bull. XXV, 520, 28).

5. **Datīva** formulas raksturīgas tikai zemēm ārpus Grieķijas un iedalāmas topografiski divās lielākās daļās: 1) *Romas* (makedoniešu-frigiešu pie Štemlera, Die griechische Grabinschriften Kleinasiens, 1909) tipa uzrakstos Romā, Itālijā, Makedonijā un Mazāzijas ziemeļu daļā un 2) *hellenistiskā* tipa uzrakstos sev. Mazāzijas dienvidu daļā. Pirmo raksturo šādas pazīmes: a) vienas vai vairāku personu, kas pagodinājuši aizgājēja piemiņu, vārds, b) to nodarbošanās vai sabiedriskais stāvoklis, c) mirušā vārds datīvā (N³) ar iepriekšējiem līdzīgiem aizrādījumiem, d) radniecības pakāpes vai draudzība, vai atkarība, e) motīvi, f) aizrādījums par piemiņas zīmes veidu, g) verbs. Otram tipam raksturīgā pazīme ir austrumiem raksturīgā ģimenes kapeņu juridiskā stāvokļa un to lietošanas noteikumu formulējums ar personu sarakstu, kurām tiesība būt šais kapenēs guldinātām; paredzēts arī sods par šo noteikumu neievērošanu un tāpat sods arī tiem, kas traucējuši aizgājēju mūžīgo mieru un atdusu. Tas šiem uzrakstiem piešķir it kā juridisku dokumentu nozīmi, pie kam nav reti gadījumi, kur to kōpijas ir arī nodotas uzglabāšanai oficiālos arhīvos; beigās var būt pievienota uzruna gařamgājējiem un dažādi izteicieni, kā tas parasts arī citur pārejās kapu uzrakstu formulās. Pārējas formulas ir *Sicilijas* uzrakstos, kur atrodam nōminātīva un datīva formulas kontāmināciju, kā Θεοῖς καταχθονίοις. Ἀνδρόβιος Λύκως ναύκληρος, ἔζησε ἀπρόσκοπτος ἔτη λξ. || Ἀπολλώνιος σὺν

Μουσαίω και Θεοδόρω ἀδελφῶ ἰδίω μνήμης εἵνεκεν (I. G. XIV, 404) — ar veltījumu dieviem, aizgājēja vārdu (N), tā nodarbošanos, vecumu un dzīves vērtējumu, kam pievienojas Romas datīva formulas elementi: Šis *veltījums dieviem* ir sevišķi Italijā un Sicīlijā, kaut gan sastopams arī visur citur; tādi uzraksti, kā Παραδίδωμι τοῖς καταχθονίοις θεοῖς τοῦτο τὸ ἥρῳον φυλάσσειν Πλούτωνι καὶ Δήμητρι καὶ Περσεφόνη καὶ Ἐρινύσι καὶ πᾶσι τοῖς καταχθονίοις θεοῖς, skaidri rāda, ka chtoniskiem dieviem nodod kapa vai kapenes apsargāšanu, pie kam, protams, to miera traucētājs ir pakļauts likumam par svētuma apgānīšanu vai arī dievu sodam, kaut gan tas uzrakstā tieši nav minēts. Aizsardzībā ir kā visas kapenes, tā arī to atsevišķās daļas (καὶ οἱ κλονες Δήμητρος καὶ Κόρης ἀνάθημα καὶ χθονίων θεῶν — I. G. XIV, 1390). Šis dievības ir minētas datīvā pie parasti izlaistā παραδίδωμι vai līdzīga datīva prasītāja vārda, kā θεοῖς καταχθονίοις ἱερὸν, kas sastopams arī latīņu valodā grieķu formulās (Diis manibus sacrum — ib. 1699), tāpat kā īsākais, parastais veids Θεοῖς καταχθονίοις, Diis manibus. Šo dievību sarakstā ir šādi veidi: Θεοῖς καταχθονίοις, θεοῖς χθονίοις visbiežāki, θεοῖς δαίμοσιν (ib. 2505), καλοῖς δαίμοσιν (ib. 848, 938, 1337), δαίμοσιν (ib. 878), ἀγαθῶν δαίμονι (ib. 1653), δαίμοσιν εὐσεβέσιν (ib. 1683), θεοῖς ὑποχθονίοις (ib. 1801), θεοῖς ἤρωσι (ib. 2257, 1572, 1795), θεοῖς (I. G. XII f. I, 355, 1064), θεοῖς ἀθανάτοις πᾶσι (ib. f. III, 28), θεοῖς πᾶσι (ib. 41, 44), θεοῖς ματρῶσι καὶ πατρῶσι (ib. 39), Ἀγαθῆ Τύχῃ (ib. f. V, 377). Minēti arī atsevišķi dievi, kā uzrakstā Δροσύλα μήτηρ Πλούτωνι (I. G. XIV, 2249), tāpat Ἀθῆναι Πολιάδι καὶ Διὶ Πολιεῖ (I. G. XII f. III, 40), Διὶ βροντιῶνι (Frīgijā), Διὶ ὑφίστω καὶ θείω tāpat austrumos. Tāpat austrumos sastopam arī neparasto ģenetīva formu šai daļai: δαιμόνων ἀγαθῶν (Bull. XII, 8, № 14, 15), Ἀγαθῆ Τύχῃ δαιμόνων ἀγαθῶν (M. A. XIV, 89), sevišķi Kārijā.

a) Romas tipa uzraksti ir jau tikai ar aizgājēja vārdu datīvā (N³), bet tos ievada un pirmajā vietā ir novietots aizrādījums par personu, kas viņa piemiņu godinājusi, un nereti iespaids ir tāds, ka grūti saprast, kas vairāk ir godināts, vai donātors, vai aizgājējs. Īsākais *donatora* atzīmēšanas veids ir NN³ (I. G. XIV, 765, vai arī plašāki N τῷ ἀνδρὶ καὶ NNN τῷ πατρὶ ἐποίησαν μνήμης χάριν (Bull. XI, 445, 2). Šim veidam pievienojas radniecības apzīmējums: N πατὴρ τῆ ἰδίᾳ θυγατρὶ ἐποίησεν, vai arī ἐποίησεν υἱὸς N (I. G. XIV, 467), γονεῖς ἐποίησαν (ib. 481), N μήτηρ (ib. 477), ἀνδρὶ ζήσαντι ἔτη μα N σύμβιος ἐποίησε (ib. 40). Donatora persona apzīmēta arī tiešāki: N³ N χιλιάρχος λεγιώνος ἕ' τεμέναις (ib. 791), N³ παιδὶ ζήσαντι ἔτη ιη ὁ διδάσκαλος (798); N Λαοδικεῶν βουλευτῆς N³ συμβίω γλυκυτάτη... (Journ. XIII², 13); N P² πολιτευόμενος καὶ ἡ

γαμετή αὐτοῦ Ν Ν³ πολιτευσαμένων καὶ Ν³ σχολαρίῳ καὶ Ν³ ἀδελφοῖς μνήμης χάριν (ib. 13).

Aizgājēja vārds vienkāršākā veidā ir Ν³, kam pievienojas vērtējums, radniecības apzīmējums u. c. paplašinājumi. Tā Ν³ Ν ἀδελφῶ καὶ Ν³ βουκόλῃ μνείας χάριν || ἦρωσ χρηστῆ χαίρει (I. G. VII, 207), Ν³ Ν³ γυνῆ (I. G. XIV, 332), θυγατρὶ εὐσεβεστάτῃ (ib. 478), παιδὶ ἀγαθῶ (ib. 798), τῷ ἀσυνκρίτῳ φίλῳ (ib. 1309), καλομάλλῳ τέκνῳ (ib. 1420) u. t. l.

Tāpat pieminēts viņa sabiedriskais stāvoklis un nopelni: Αὐρηλία Ἀταλάντη ἰδίῳ πάτρωνι καλῶς βεβιωκῶτι ἐποίησαν (ib. 783) u. t. l.

Raksturīgs vēlākiem laikiem ir Seksta Varija Markella, imperātora Heliogabala tēva sarkofaga uzraksts: Σέξτῳ Οὐαρίῳ Μαρκέλλῳ ἐπιτροπεύσαντι ὑδάτων, ἐπιτροπεύσαντι ἐπαρχείου Βριταννείας, ἐπιτροπεύσαντι λόγων πρεϊβάτης, πιστευθέντι τὰ μέρη τῶν ἐπάρχων τοῦ πραιτορίου καὶ Ῥώμης, λαμπροτάτῳ ἀνδρὶ, ἐπάρχῳ ἐραρίου στρατιωτικοῦ, ἡγεμόνι λεγειῶνος γ' Αὐγούστης, ἄρξαντι ἐπαρχείου Νουμιδίας, Ἰουλία Σοαιμιάς Βασσιανῆ σὺν τοῖς τέκνοις τῷ προσφιλεστάτῳ ἀνδρὶ καὶ γλυκυτάτῳ πατρὶ (I. G. XIV, 911). *Aizgājēja tituli* šeit uzskaitīti pilnīgi.

Godināšanas *mottivi* parasti ir jau pazīstamais μνήμης ἕνεκα, ἕνεκεν, χάριν vai μνείας χάριν, retāki μνημοσύνης ἕνεκεν (I. G. XIV, 1495), μνείας χάριν αἰωνίας (ib. 1543), μνείας χάριν καὶ εὐεργεσιῶν καὶ εὐνοίας πάσης (ib. 1413), παραμυθίας ἕνεκα καὶ μνήμης (I. G. XII f. I, 1064); bez μνήμη ir tikai atsevišķos gadījumos, kā πάσης εἵνεκεν εὐνοίας (I. G. XIV, 815), πάσας ἀρετῆς ἕνεκα καὶ σωφροσύνης (I. G. XII f. III, 868), στοργῆς καὶ καλοκαγαθίας ἧς ἔσχεν ἰς ἐμέ (ib. 916).

Verbs var būt izlaists, kā Ν³ Ν (I. G. XIV, 798), bet parasti šais formulās ir darīšanas verbs ἐποίησε u. t. l. Tā: ἐποίησεν Ν³ (ib. 35, 467), τὴν στήλην ἔστησε (ib. 1660) vai κατεσκεύασε (ib. 1431), ἀγὶ ἐποίησεν Frigijā vai ἐκόσμησαν (turpat M. A. XIII²). Tāpat τύμβον τεύξε (I. G. XIV, 842), τὸ κοβούκλιν (= cubiculum) ἀπήρτισα (ib. 1451), ἡγόρακα σαρκοφάγον (ib. 1472), ἐχαρίσατο τὸν τόπον (I. G. XII f. V, 786), ταῦτα ἐχάραξα (ib. f. III, 1068), ἐπέθεκε (Kumanud. 2537), ἀνέστησε (τὸν βωμόν, τὸν τίτλον) Frigijā u. t. l. Teksta autors pieminēts ar izteicieniem Ν³ ἐπέγραψα (I. G. XIV, 1317, 1332), τὸν τίτλον ἀνέθηκε (ib. 1500). Verbu izlase piemērota piemīņas zīmes dažādiem veidiem, kas pa daļai jau tikko minēti. Šī dažādība ir liela pēdējās atpūtas vietas apzīmējumos. Renaks (Reinach, Traité de l'épigraphie grecque) dod diezgan pilnīgu sarakstu, pie kam „piemineklim“ atbilst nosaukumi μνήμα, kas ļoti bieži sastopams uzrakstos, μνημεῖον, μνημίον, μνημάδιον, μεμόριον, μνημήριον, μνημάριον, μνημόριον, μνημάφιον, μημόριον, ὑπόμνημα, πρόμνημα, μνημόσυμόν.

Ir arī speciāli apzīmējumi, kā σάμα, σήμα kapu uzkalns, kapene, kaps, arī τάφος, τάφη, τύμβος; καθύστρα ir pie liķu dedzināšanas (C. I. G. 3290), kauliem ir ὀστοθήκη, λάρνακες (C. I. G. 4003), θήκη (Bull. VII, 292), apbedīšanai ir πύελος, πυελίς (C. I. G. 3517), μάκτρα (Bull. VI, 292), ληγός (ib. 2050), σωματοθήκη (Bull. VII, 235), σορός (C. I. G. 2050). Kapenes ir ἥρῳον (ib. 1098), καμάρα (ib. 3104), καμάριον, νάρθηξ, ἐντάφη, χαμοσόριον, ὑποσόριον, ἐνσόριον (C. I. G. 3264), ἐσσόριον (ib. 3270), ἐσόριον (ib. 3332), εἰσώστη (ib. 2824), ὑπώστη (ib. 2667), ἐντομίς (M. A. XVI, 368). Pieminēti arī kenotafiji (C. I. G. 469). Kristīgos uzrakstos klāt nāk jauni apzīmējumi: κυμητήριον, κοιμητήριον, κοιμησις (Bull. I, 399), οἰκητήριον, ὕκητήριον, τόπος ἀναπαύσεως u. c.

b) Visbagātāko materiālu dod *kapenes hellenistiskajos* uzrakstos; paradums tās izcirst klintī vai arī ierīkot apakš zemes ir nācis no austrumiem, un visvairāk ar tām jāsastopas Mazāzijas uzrakstos, kur katrā ziņā ir aizrādījums par to, kā ierīkots ἥρῳον, un ir priekšraksti par tā lietošanu. Uzraksti dod arī diezgan pilnīgu šo kapenu aprakstu. Tā Diofanta kapenes uzraksts Likijā (Journ. of hell. St. X, 46, 8) piemin kapenes ierīkošanu ar diviem sarkofagiem: Τοῦτο τὸ ἥρῳον Γ. Ίούλιος Γ. Ἡλιοδώρου υἱὸς Διόφαντος κατεσκεύασεν καὶ τὰς ἐν αὐτῷ σωματοθήκας ζῶν ἑαυτῷ ὥστε ταφῆναι ἐν τῇ σωματοθήκῃ ἐφ' ἧπερ καὶ ἐπιγέγραπται αὐτοῦ τὸ ὄνομα καὶ τῇ γλυκυτάτῃ ἑαυτοῦ γυναικὶ Κοκκία Σαρπεδονίδι ζῆ. ἦν δὲ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ τι ἀποτεισάτω τῷ Λυδατῶν δήμῳ * φρ'. Šeit divi sarkofagi ir atrasti: pirmais ir Γ.Ίουλιου Γ.Ίουλιου Ἡλιοδώρου υἱοῦ, Διοφάντου ἢ σωματοθήκη μόνου, bet otrais Κοκκίας Σαρπεδονίδος ἢ σωματοθήκη μόνης (Journ. of hell. St. X, 46, № 9, 10). Marka Klaudija Foiba kapenes Laodikejā ir ar apakšzemes un virszemes stāviem; augšējā stāva vidū jau guldīta viņa sieva un tur arī viņš paredzējis sev pēdējo dusas vietu, bet citam nevienam; paredzēts arī naudas sods šī noteikuma nepildītājiem; pēc Diofanta nāves kapenes pāriet viņa bērniem un bērnu bērniem bez tiesībām tās atsavināt (M. A. XX, 207). Diofanta kapenes ir arī ar 4 statujām, no tām viena pašam Diofantam, otra viņa sievai (Journ. of hell. St. X, 46, № 16, 17, 19). Zināmi arī citi detaļi to iekārtā (C. I. G. 3902) un apkārtnes izveidošanā. Tuvāki pie tā pakavējas Štemlers (op. cit. p. 10 sg.), bet uzrakstus par šādām ἥρῳον tipa kapenēm analizējis Berārs (V. Bérard, Les inscriptions olympiens, Bullet. de corr. héll. XVI, p. 213—239), kuŗa slēdzieni ir šādi. Šie uzraksti ir ļoti vienveidīgi un līdzīgi konstruēti un sastāv no 1) viena vai vairāku īpašnieku vārdiem ar vienu Ethnicon, 2) formulas κατεσκεύασεν τὸ μνημεῖον un līdzīgi, 3) to per-

sonu saraksts, kuŗas atļauts šais kapenēs apbedīt, 4) aizliegums tās apgānīt, kam pievienoti lāsti vai noteikts naudas sods miera traucētājiem 5) aizrādījums *εἰ μή τινη ἐγγράφως ἐπιτρέψω* — ja es ko negrozīšu rakstītā veidā; šis aizrādījums dod iespēju papildināt personu skaitu vai grupu, kuŗām apbedīšana kapenēs atvēlēta, 6) ir dažreiz arī šis papildu saraksts. Pakavēsimies pie šiem novērojumiem tuvāk.

1. Kapenes ierīko ģimenes galva sev un ģimenes locekļiem vai arī iegūst tās pirkšanas ceļā. Pērk ne tikai jaunas, bet arī jau lietotas kapenes (Stemler, op. cit., p. 39). Tāpat ir gadījumi, ka ierīko tās visi ģimenes locekļi un tās skaitās par kopīpašumu: *συνυπουργησάντων πάντων* (Bull. VII, 502, 2), *συνκατενεγκάσης φαμιλλίας* (M. A. VI, 226); NP² *τὸν τόπον καὶ τὴν καμάραν καὶ τὴν κατ' αὐτῆς δίαιταν καὶ τὰ ἐνσόρια ἠγγόρασεν μετὰ καὶ N² καὶ N² P² τῶν συντρόφων* (C. I. G. 3208). Par savienībām vai sabiedrībām jautājums nav pietiekoši noskaidrots (Stemler 41).

2. Bez šiem diviem iegūšanas veidiem ir pazīstama dāvināšana un *συγχώρησις*, kur kapenes dod valsts. Tā *συγχώρησιν λαβὼν τοῦ τόπου παρὰ δήμου Καρυεττέος* (Ramsay, The cities and Bishopries of Phrygia, Journ. of hell. St. 1884, 63). No valsts var tās arī pirkt, tāpat kā no privātām personām: *Τὸ μνημεῖον ἐωνήσατο N παρὰ Καρβυδέων τοῦ δήμου* (C. I. G. 4303 h add.), sal. *ibid.* 3260, kur pirkt *μνημεῖον πᾶν σὺν ταῖς σοροῖς, ὡς καὶ ἡ ὠνή περιέχει ἑαυτῇ καὶ τῷ ἀνδρὶ*; biežāki sastopams aizrādījums *τὸ μνήμα ἐωνήσατο παρὰ N²*. Arī dāvināšana ir pieminēta parasti ar vārdiem *δώρου χάριν* (C. I. G. 3963), sal. *N τὸ ἥρῳον καμαρωτὸν ἐν τόπῳ, ᾧ ἔλαβε δωρεᾶ* (Bull. XV, 606, 49).

Sarakstu sastādot tai ievēd visus ģimenes locekļus; tur ir tēvs, māte, sieva, bērni, brāļi, vectēvs, vecmāte u. t. t. (sal. Bérard, Bull. XV, 226 sek.). Štemlers (op. cit. p. 46), pamatojoties uz C. I. G. 4584 (*καὶ ἑαυτῇ καὶ τῷ προμοίρῳ μου ἀνδρὶ... καὶ τοῖς τέκνοις τοῖς ἀρσενικοῖς*), secina, ka ģimenes kapenēs no bērniem paredzēta tikai vīriešu līnija, bet ne meitas, bet piemēru viņam nav daudz, un parasti *τέκνοις* ir bez kāda ierobežojuma. Mēs varam gan saprast, ka meitas laulībā pāriet citā ģimenē un līdz ar to arī tiek guldinātas vīru dzimtu kapenēs, bet izslēgt viņas nevar, ja tās paliek sava tēva ģimenē. Dažreiz pieminēti visi pēcnācēji *τέκνοις καὶ ἐκγόνοις* (Bérard, Bull. XVI), ģimenes locekļiem pieskaitīti arī tuvinieki, kā *ὁ ἀναθρεψάμενος* (ib. 60), *ἡ ἀναθρεψαμένη* (ib. 70), *ὁ θρεπτὸς* (ib. 34), *ὁ ἀνατροφῆς* (ibid.), *ὁ σύντροφος* (ib. 6), arī vergi (ib. 80). Patrons dod vietu vergam ar sievu, dēlu un radiem, viņa *γαμβροῖς καὶ ἐγγόνοις, νύμφᾳ καὶ γυναικῆς ἀδελφοῖς* (ib. 13).

Šis pats vergs vēlāk brīvē atlaists ierīko pats kapenes sev, sievai, mātei un turpmākām paaudzēm (ib. 28).

Jau minētais papildinājums *εἰ μή τινη ἐγγράφως ἐπιτρέψω, εἰ μή τινη συγχωρήσω* (Bérard loc. cit.) paredz svešu, pamata sarakstā neparedzētu personu guldināšanu šādā ģimenes kapenē tikai ar papildu atļauju, kas papildu saraksta veidā arī sastopama. Tā μέχρι δὲ ζῶ ὄν θελήσω θῆναι. μετὰ δὲ τὴν ἐμὴν τελευτὴν οὐδένα... τεθῆνε, μόνον τῇ θυγατρὶ μου N³ (Journ. of hell. St. IV, 370, 24). Noteikti norādījumi: Συγχωρῶ ἐκκηδευθῆναι καὶ γαμβρόν μου N⁴ Ὀλυμπηγόν (Bérard Bull. XVI, 21, 19). Sal. Stemler op. cit. 49 sek.

4. Kapenes aizsargāšana pret tās apgānīšanu un aizkaršanu ir daudzos uzrakstos paredzēta un minēta arī personas vai iestādes, kam piekrit uzraudzība šai ziņā. Štemlera domas ir (op. cit. 53), ka rūpes par to (*κήδεσθαι, φροντίζειν, φροντίζεσθαι, προνοεῖν, ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμελείαν, πρόνοιαν ποιεῖσθαι*) piekrit vispirms ģimenei, arī brīvvalstiešiem (sal. *προνοήσουσι οἱ ἀπελεύθεροι μου οἱ ἐν τῇ διαθήκῃ*, C. I. G. 3922), retāk valstij, varbūt tad, ja apbedīšana bijusi uz valsts konta (p. p. *τούτου τοῦ βωμοῦ κήδεται ἡ βουλὴ καθὼς ἤασε αὐτῇ στεφανωτικόν* — Ramsay 7, arī C. I. G. 3916); dažos gadījumos pieminētas arī apbedīšanas kollēģijas: *προνοήσει τῆς ἐπιμελείας τῆς σοροῦ ἢ ἐργασία τῶν ταφῶν* (Stemler 54).

Valsts pienākums ir cits, jo tās rokās ir juridiskā pieminekļu aizsardzība, kas paredzēta likumos. Tāpēc līdzās lāstiem, kas domāti kapenes apgānītājiem, ir arī pieminēts naudas sods vainīgajiem; uzrakstā tieši minēta arī attiecīgā summa. Bez tam kōpijas no šādiem uzrakstiem deponētas arī valsts archīvos: *ἀντίγραφον ἀπετέθη εἰς τὸ ἀρχεῖον* (Bull. XI, 97, 20). Tā uzrakstos top minētas tīri juridiskas saistības, formulētas ar likumu precizitāti, paredzot noziegumu un sodu par to. Ir aizrādījumi arī tieši uz likumu par kapeņu aizsardzību (*νόμος τυμβωρυχίας*, Stemler 64): *ὑπεύθυνος ἐξῴθηεν τῷ τῆς τυμβωρυχίας νόμῳ* (C. I. G. 3509), *ὑποκείσεται τῷ τῆς τυμβωρυχίας νόμῳ* (Journ. of hell. St. XXIV, 32, 43), *συντελείσθω πάντα κατ' αὐτοῦ ἅπερ ἐν τοῖς νόμοις τοῖς περὶ* (Bull. IV, 115), arī *τῆς ἀσεβείας νόμῳ* (C. I. G. 4266^c) un *ἱεροσυλίας νόμῳ*. Pēdējie divi likumi ir reliģiska rakstura likumi, un kapeņu apgānīšana tiem piederas tāpēc, ka tās ir nodotas chtonisko dievību aizsardzībai un līdz ar to top jau par neaizkarāmām, nāk sakrālo likumu aizsardzībā. Tāpēc uzrakstos ir arī par to aizrādījumi: *μηδένα ἀδικῆσαι κατὰ τῶν θεῶν* (I. G. XIV, 772). Ja veltījumi apakšzemes dieviem ir jau pazīstami no citiem kapu uzrakstu veidiem, parasti

formulā *θεοὶς καταχθονίοις*, šeit austrumos tie ir tikpat sīki izstrādāti, kā juridiskā puse, pieminot arī atsevišķās dievības, kuŗas pastiprinās lāstus un dos atmaksu. Tā *Παραδίδωμι τοῖς καταχθονίοις θεοῖς τοῦτο τὸ ἥρῳον φυλάσσειν Πλούτωνι καὶ Δῆμητρὶ καὶ Ἐρινύσι καὶ πᾶσι τοῖς καταχθονίοις θεοῖς* (Kumanud, 2578). Tāpat *Οὐδενὶ θεμιτὸν μετακινήσαι ἐκ τοῦ Τρισπίου, ὃ ἐστὶν ἐπὶ τοῦ τρίτου ἐν τῇ ἑδῶι τῇ Ἀππύαι ἐν τῷ Ἡρώδου ἀγρῶι... μάρτυς δαίμων Ἐνοδία. Καὶ οἱ κίονες Δῆμητρος καὶ Κόρης ἀναθημα καὶ χθονίων θεῶν* (I. G. XIV, 1390). Kapenes uzrauga arī pats aizgājējs, kas ir hērōjiem pieskaitīts: *Χαίρετε οἱ παριόντες, ἐγὼ δὲ γε τὰμὰ φυλάττω* (I. G. II, 3385).

Noziegumi var būt 1) kad pārkāpts aizliegums guldināt kapenēs svešas, sarakstā neminētās personas. *Ἀσκληπιάδης καὶ Ἀρτεμισία τῷ γλυκυτάτῳ τέκνῳ καὶ ἑατοῖς μνήμης χάριν. εἴ τις τολμήσει ἐπανύξασθαι ἐκτὸς γεγραμμένων* (Kaibel, Epigrammata Graeca 340); sal. *Μὴ τοιχοδομεῖν ἐντὸς τῶν ὄρων ἰδιώτην* (I. G. VII, 442), *ὅς ἂν εἰς τοῦτο τὸ ἥρῳον ἔξω τοῦ γένους θῆ* (I. G. XIV, 1940) u. t. l. Paredz arī patvaļīgu ielaušanos un sveša liķa novietošanu kapenēs: *εἰ δὲ τις ἀνοίξας ἕτερον καταθῆται* (M. A. XXVII, 305, 2); 2) aizgājēja liķa aizkaršana vai aprlaupišana: *ὅς δὲ ἂν σκυλῆ* (I. G. XIV, 1901), *ὅστις νεκρὰν πρόσοφιν ἀφανίσει τέκνου* (Kaibel, op. c. 376), *τις ἂν δὲ χεῖρα προσάγῃ βαρῦφθονον* (C. I. G. 3843).

Otrā grupā paredzēta kapenes aiztikšana. Aizliegts to 1) pārdot vai nodot citiem: *μὴ ἐξέστω οὐδενὶ ἐξαλλοτριῶσαι* (M. A. XXVI, 133, 168); *εἴ τις δὲ ἀγοράσῃ ἢ παρὰ ταῦτα τι ποιήσῃ* (Bull. XI, 94, 13); 2) to pārveidot, *μετὰ δὲ τὴν τελευταίην αὐτοῦ τὸ σύνολον οὐδενὶ ἐξέσται ἐπιθεῖναι ἑτέραν σορὸν ἐπὶ τὸν βωμὸν. οὐκ ἐξέσται δὲ οὐδενὶ ἔμπροσθεν τοῦ βωμοῦ κατασκευάσειν τι ὃ ἐπισκοπήσει τῷ βωμῷ ἢ τῇ ἐπικειμένῃ καὶ αὐτοῦ σορῶ* (C. I. G. 3915); 3) to bojāt: *ὅς ἂν δὲ κακῶς τῷ ἀνδριάντι πυήσῃ... (Kaibel 406); ὃ κατεάξας ἢ λυμηνάμενος τὴν στήλην* (Bull. XVII 543, 13); *ὃ κεινήσας τὸν βωμὸν ἢ ἄλλο τι ἐκ τοῦ τάφου* (Kaibel 584); *εἴ τις ἀποκοσμήσει τοῦτο τὸ ἥρῳον ἢ ἀναστομώσει ἢ τι καὶ ἕτερον μετακινήσει ἢ αὐτὸς ἢ δι' ἄλλου... (I. G. 1423). Vissīkākī un garākī visus iespējamus noziegumus paredz uzraksti (Kumanud. 2559, 2560, 2562) ar lāstiem vainīgajiem, bet ar laba vēlējumiem godīgajiem. *Πρὸς θεῶν καὶ ἥρῳων ὅστις εἰ ὃ ἔχων τὸν χῶρον μῆποτε μετακινήσῃς τούτων τι, καὶ τὰς τούτων τῶν ἀγαλμάτων εἰκόνας καὶ τιμὰς ὅστις ἢ καθέλοι ἢ μετακινήσῃ, τούτῳ μῆτε γῆν καρπὸν φέρειν μῆτε θάλασσαν πλωτὴν εἶναι, κακῶς δ'ἀπολέσθαι αὐτοῦς καὶ γένος. ὅστις δὲ κατὰ χῶραν φυλάττει καὶ τιμῶν τὰ εἰωθότα καὶ αὖξων**

διαμένοι, πολλὰ καὶ ἀγαθὰ εἶναι τούτῳ καὶ αὐτῷ καὶ ἐκγόνοις. Λυμήνασθαι δε, μηδὲ λωβήσασθαι μηδὲν ἢ ἀποκροῦσαι ἢ συνθραῦσαι ἢ συνεχέαι τῆς μορφῆς καὶ τοῦ σχήματος. εἰ δέ τις . . . Papildinājumi ir līdzīgos uzrakstos (Kumanud. 2561, 2563): ἀλλ' εἴαν τὰ τε ἐπιθέματα τῶν μορφῶν ἀσινῆ, καὶ ἀκέραια καὶ τὰ ὑποστήματα, τὰς βάσεις, ὡς ἐποιήθησαν καὶ ἐπὶ πρώτῳ τε καὶ ἐπὶ πρώτοις, ὅστις ἢ προστάξειεν, ἢ γνώμης ἄρξειεν ἢ γνώμης συμβάλλοιτο περὶ τοῦ τούτων τι ἢ κεινηθῆσαι ἢ συγχηθῆσαι. 4) uzrakstu bojāšanai: εἴαν δέ τις παραβῆ ταῦτα ἢ ἀπολύσῃ τῶν ἐκίσε γεγραμμένων (M. A. XII, 231, 11); ἄλλῃ δὲ οὐδενὶ ἐξέσται . . . οὔτε προσεγγράψαι ἢ ἐκκολλάσαι τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ μνημείου (C. I. G. 4224^d), jo ar uzrakstu grozīšanu mainās arī ierīkotāja testāmentārie noteikumi.

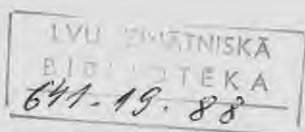
Naudas sods jāmaksā vainīgajam, kad ierosināta speciāla prāva par kapenes apgānīšanu; to dara kāda persona, uzrādot vainīgo; kasē jāiemaksā tāda summa, kas uzrādīta brīdinājuma uzrakstā. Tā ir uzrakstā noteikta: Ὅς ἂν εἰς τοῦτο τὸ ἥρῳον ἐξω τοῦ γένους θῆῃ, δώσει τῷ φίσκῳ δηνάρια μυριάδος β' (I. G. XIV, 1904) u. t. l.

Bez šāda oficiāla naudas soda vainīgais ir arī pakļauts *lāstiem*. Tā ὑπεύθυνος ἔσται ἀσεβείας καταχθονίοις θεοῖς (C. I. G. 4290), ἔστω θεοῖς οὐρανίοις καὶ θεοῖς καταχθονίοις ἀσεβῆς (ib. 4230). Šis lāstu formulas ir divējādas. Nododot kapenes chtoniskiem dieviem Plūtōnam, Dēmētrai, Hekatei un viņas daimoniem, atriebības Erinnijām, Nemesidai (I. G. XIV, 1930; I. G. III 1360), kapenes īpašnieks izsauc viņu atriebību pār vainīgo, novēlot tam visādas nelaimes. . . (τούτῳ) μὴ γῆ βατή, μὴ θάλασσα πλωτή, ἀλλὰ ἐκρίσθησεται πανγενεῖ!· πᾶσι τοῖς κακοῖς πείραν δώσει καὶ φρεῖκη καὶ πυρετῷ τριταίῳ καὶ τεταρταίῳ καὶ ἐλέφαντι καὶ ὄσα κακὰ καὶ ὀλέθρια γίνεται, ταῦτα γενέσθω τῷ τολμήσαντι ἐκ τούτου τοῦ ἥρῳου μετακινῆσθαι (Kumanud. 2578, 2579). Sal. arī μῆτε γῆ, μῆτε θάλασσα δέξῃ αὐτοῦ τὰ ὄσα (I. G. III, 1426), ὅς ἂν δὲ κακῶς τῷ ἀνδριάντι πυήσῃ, ὄρφανὰ τέκνα λίποιτο, χῆρον βλον, οἶκον ἔρημον (Kaibel 406). Otrs veids ir bez tiešas nelaimes norādīšanas, bet ar dievu dusmu draudiem: ἔστω ἱερόσυλος θεοῖς οὐρανίοις καὶ καταχθονίοις (C. I. G. 4253), κεχολώμενον ἔχειτο Μῆνα καταχθόνιον; Pisidijā un kaimiņu Mazazijas novados chtoniskās dievībās ir mēnesis (Μῆν, Σελήνη), saule (Ἥλιος) un Λητώ. Šie lāsti ir tuvu tiem, ko atrodam uz svina tabulām rakstītus un kapos vai arī citur zemē paslēptus.

6. Chronoloģija un territōriālās īpatības uzrakstos. Senākie uzraksti līdz 600. g. pr. Kr. ir īsi. Tā ir Mēlas salā, kur šie uzraksti

dod tikai NP(E), aizgājēja vārdu un tēva vārdu, bet svešzemniekiem arī viņu tēvzemes apzīmējumu; Tērā nav pat tēva vārda, un īsās formulas N² *σῶμα*, N² *ἡμεῖς* vai vienkārši N² dod tikai vārdu un kapa vietas apzīmējumu. Turpmākais laika posms sakrīt ar teritoriālo iedalījumu. Līdz romiešu laikam nav arī šī laika plašo datīva formulu, tāpat tā hellēnistiskās formulas ir tikai hellēnisma kultūras ietekmei pakļautās austrumu zemēs. Pati Grieķija datīva formulu nepazīst, agrākajā laika posmā un arī vēlāk viņai šādi uzraksti ir sveši; daži Grieķijas novadi tāpat ar savām formulām īpati atšķiras no citiem un arī vēlākiem laikiem šo īpatību uzglabā. *Atikas* uzrakstos ir visas locījumu formulas sastopamas, jo līdzās pārējām arī datīva formula parādās šeit romiešu laikā, un, no otras puses, arī tipiski grieķiskos uzrakstos ar nōminātīvu un vokātīvu atrodam šeit pēc romiešu parauga vārdu konstruējumu ar Praenomen, Nomen un Cognomen. Tas ir pierādījums, ka gadsimteņu tradīcija noteic kapu uzrakstu formu, kas nav viegli pakļaujama pārmaiņām, kāpēc arī romiešu laika formulas Atikā nav iesakņojušās. No *ziemeļu Grieķijas* zemēm īpata ir Boiōtija uzrakstu isuma ziņā. Šeit Tanagras uzraksti dod 90% īsajam N apzīmējumam, pieminot vienīgi aizgājēja vārdu un neko vairāk, Tespijā šis N tips dod 70%, Korōnejā 80%. Arī citur Ziemeļgrieķijā (Boiōtija, Fōkida, Lokrida, Aitōlija un Iōnijas salas, kā Itaka, Leuka) dod īsus uzrakstus N, NP², NP²D, N⁵ (P², *χρηστέ, ἀγαθέ*) *χαίρε*. Bez tam Boiōtijā ir sava īpata forma uzrakstiem ἐπὶ N³ (Tanagra, Plataijas, Tēbas u. c.), ἐπὶ N³ *εἶμι* (Tanagra, Lebadeja), ar paplašinājumiem *μῶμα ἐπὶ τῷ*, N³ Tanagrā un ἐπὶ N³ *χρηστῶ*. *Χαίρε* turpat. No Iōnijas salām Korkīrā dominē uzraksti ar *χαίρε* (90%). Grieķu tipa uzraksti (N, N², N⁴, N⁵) tāpat ir pārsvarā grieķu tiešajās kolōnijās pie Melnās jūras, Kaukazā un arī pie Vidus jūras. Tā Masilijā līdzās N *καὶ* N *τῶι υἱῶ καὶ ἑαυτοῖς ζῶσιν* (I. G. XIV, 2441) sastopami uzraksti, kā NP² *γραμματικὸς Ῥωμαῖκός* (ib. 2434), NP² *γεναιτερος νικησας ἐφήβους εὐταξίαι καὶ γυμνασιαρχήσας δις*. *Χαίρε*. *εὐφύχει*.

Pantikapējā nav atšķirības no parastās grieķu tradīcijas, izņemot N⁵ *υἱέ* N² parastā NP² vietā. *Mazazijā* arī vērojama līdzīga parādība: uzraksti ir grieķu tradīcijai tuvāki tiešās kolōnijās un piekrastei tuvāki, kurpretim jo tālāk zemē iekšā, jo vairāk no šīs tradīcijas aiziet prom (sal. Stemler op. cit. p. 36). N tipa uzraksti ir atrodami Sirijā, Frigijā, Kārijā, bet biežāk Kīprā (N⁵ *χρηστὲ χαίρε*); Frigijā ir kontāminācija NP² *μνήμης χάριν* (C. I. G., 2732), Misija NP², tāpat Kārijā (C. I. G. 3682, 2684), Bitinijā ar vecuma aizrādījumu (*ζήσας* u. t. t. Bull. XXIV,

385), Sirijā tāpat ar tipiskiem apzīmējumiem ἔτους..., NP² ἐτελεύτα ἐτῶν... μηνῶν... (C. I. G., 4518). Ģenetīva formulas tāpat ir vairāk piekrastē, arī Likijā (C. I. G., 4203), Kārijā (arvien ar P²), Lidijā biežāki τὸ μνημεῖον N² (C. I. G., 3006); tās ir arī Kilikijā, Sirijā. Visbiežāki sastopamas tomēr vokātīva formulas ar χάρις. Raksturīgi ir *Sicilijas* uzraksti kā grieķu un romiešu formulu kontāminācija ar nōminātīva formulu sākumā, kam pievienojas datīva formula otrā daļā ar aizrādījumu par piemiņas zīmes vai kapa darinātāju, kas Romā nāk it kā galvenā vietā, pretēji Griekijai, kur visai rets ir aizrādījums N ἐποίησεν. Šis uzrakstu veids ir raksturīgs divām spēcīgām kultūras ietekmēm (Griekija, Roma) Sicilijā. *Datīva formulas* Romas paveids bez austrumiem raksturīgās kapeņu aizsardzības sastopams Romā un Itālijā, bet tāpat arī Maķedonijā, Trāķijā, Frigijā, Galatijā, Likāonijā, Isaurijā (Stemler p. 35). Datīva formulai pieslejas arī īpatnā *Knidas* grupa N ὑπὲρ N² μνείας χάριν tipa, parasti bez ὑπὲρ. Tā NN² ἰδίου ἀνδρὸς μν. χ. (M. A. 1911, 97, 5) u. t. l., bet arī N ὑπὲρ ἀνδρὸς τέκνων Ἀφροδισίου καὶ N² καὶ N² μνείας χάριν (ibid. 11), kas pēc būtības ir datīva formula ar donātoru galvenā vietā.

Hellenistiskais šīs formulas veids ir Mazāzijas dienvidu daļai raksturīgs. Pretēji Romas veidam, kur pieminēts donātors, kas aizgājēju godam pieminējis, šeit kapeņu darinātājs vai ierīkotājs parasti ir vēl dzīvs un ierīko tās savai un ģimenes vajadzībām; tāpēc Likijas uzrakstos ir ziņas par viņu (vārds, celtnes vieta un ierīkošanas laiks), apbedīšanai paredzēto personu saraksts ar aizliegumu citiem, soda (lāsti, naudas sods) noteikumu pārkāpējiem, dažām sentencēm un ziņām par kōpijas novietošanu archīvā. Likijā kārtība ir šāda: monumentum, verbum, N N³ u. t. t., Frigijā N, verbum, monumentum, N³ (μν. χ.), aizliegums (C. I. G. 3902^e). Šī tipa uzraksti dažādās variācijās sastopami visos minētos novados.

7. Oficiālie kapu uzraksti. Oficiālie kapu uzraksti ir godināšanas veids no valsts (pilsētas) puses aizgājušiem nopelnu bagātiem pilsoņiem; tāpat godināt var aizgājēju dažādas apvienības, kāpēc nopelnu minēšanai šādos uzrakstos piegriezta sevišķa ievēriba, un no parastiem godināšanas uzrakstiem tie atšķiras tikai ar to, ka tais ir aizrādījumi par godināmās personas nāvi. Godināšanas uzrakstiem ir raksturīgi 4 elementi: 1) godinātāja un 2) godināmā pieminēšana, 3) godināšanas verbs un 4) tās motīvi, kam kapu uzrakstos pievienojas vēl šo uzrakstu tipiskā pazīme.

Vienkāršākie oficiālie kapu uzraksti ir, piemēram, Ὁ δῆμος στεφανεῖ. NP² γυνή δὲ N² χαίρει (Bull. XI, 445, 44, Lidijā), Δάφνη Ψυχαρῖωνος ἐπὶ τῆς αὐλῆς (pils pārvaldnieks) χαίρει. Οἱ συνοδεῖται (Latyshev II, 65), kurpretim jau plašāks ir uzraksts Ἡ σύνοδος ἡ περὶ συναγωγὸν Μήνιον β'... καὶ οἱ λοιποὶ συνοδεῖται Ἀχαιμένην Ἀγαθοκλέους μνήμης χάριν (ibid. II, 60) Ja godina valsts (pilsēta, tauta), godināšana ar apbedīšanu un kapa vietas dāvāšanu var būt uz valsts konta (δημοσὰ ταφή passim); tā Eὐκρατίδας Πεισιδάμου Ῥόδιος φιλόσοφος Ἐπικούρειος τὸν τόπον τῆς βρεδεσίνων βουλῆς εἰς ταφὴν ψηφισαμένης (I. G. XIV, 674). Tāpat to var godināt ar pieminekli. Tā Korkiras iedzīvotāji šādu pieminekli dod Menekratam Tlasija dēlam no lantās, kas ieguvis pilsoņa tiesības — τότε δ' αὐτῷ δᾶμος (σᾶμα) ἐποίησεν ἧς γὰρ πρόξενος, δᾶμου φίλος (Kaibel 179; sal. arī 410). Piemiņas zīmē iegriež uzrakstu ar nopelnu uzskaitījumu; tā vārsnās rakstītam uzrakstam (Kaibel 321) ir šāds ievads: Ὁ δῆμος εἰτέμησεν Μενεκράτην Διοδώρου χρυσέφ στεφάνῳ, τὸ δὲ μνημεῖον κατεσκευάσεν Τατία Ἀπολλωνίου ἡ γυνὴ τοῦ Μενεκράτους. Μενεκράτης καὶ Ἄμμιον τὸν αὐτῶν πατέρα εἰτέμησεν. Tāpat: Δαμάς Λυδὸς τιμαθεὶς ὑπὸ τοῦ κοινοῦ θαλλῶι στεφάνῳ χρηστὸς χαίρει (I. G. XII f. I, 160). Goda vainagu, trijkāji u. c. iegūtos pagodinājumus liek arī pie kapa (I. G. IV, 801, Journ. of. hell. St. IX, 146, 9). Svinīgā apbedīšanā piedalās visa tauta; πανδημεὶ παραπέμφασθαι τὸ σῶμα τοῦ δεινὸς ἐπὶ τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ (Bull. 1891, 577). Olbijas uzraksts (Latysch. I, 17) ar padomes un tautas sapulces lēmumu par svinīgām bērēm mums dod ziņas, ka bērņu dienā jāslēdz visi veikali un darbnīcas, pilsoņiem sēru drēbēs jāpiedalās izvadīšanā (ἐκφορὰ); nolemj aizgājējam celt jātnieka statujū, ikgadus zirgu skrejā Achillam par godu izsludināt zelta vainaga piešķiršanu aizgājējam u. t. t. Pie apbedīšanas ir arī oficiāli ziedojumi: ἐκτέρισαν δὲ Μυλασέες, χρυσέοις στεψάμενοί με κλάδοις. ταῦρον δ' ἀμφὶ πυρῆ σφάξαν, τιμαῖσι σέβοντες δαίμονι μου νέρθεν σὺν χθονίοισι θεοῖς (I. G. XII f. V, 305). Ir bijušas arī runas (sal. Perikla svinīgo runu pie Tūkīdida), bijušas delegācijas παραμυθήσασθαι ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως ὀνόματος (Bull. 1891, 574, 577, 586, 588) pilsētas uzdevumā, arī pie pakalpiņiem tos mierināt (C. I. G. 2383) φέρειν τὸ συμβεβηκὸς ἀνθρωπίνως (Epidaurā, pie Rohde, Psyche 629 Anm.).

Uzglabājušās epitafijas. Beidzot iespējama arī hērōizācija, aizgājēju svinīgi uzņemot hērōjos; tas ir augstākais gods, ko valsts var parādīt kādam pilsonim, to ierindojot padievu katēgorijā: ἔθ' ἥρωας σέβεται πατρίς κ. τ. λ. (Inscr. of Cos, 350); tiem ziedo, piemin svinīgos aktos un zvēresta formulās (sal. zvērestu Chersonēsā, I. P. Eux. IV, 79); tie ir

pilsētas aizstāvji (ib.), kopā ar chtoniskiem dieviem tie ir kapeņu sargi (sal. θεοὶ ἡρώσι, C. I. G. 3272; I. G. XIV, 1572, 1575, 2257). Pamazām hērōizācija top par parastu cienības aktu visiem mirušiem, bet dažreiz arī par godinājumu dzīviem cilvēkiem. Raksturīgi hērōizācijas piemēri ir uzrakstos, kā Ὁ δᾶμος ἀφηρώϊζε καὶ εἰτείμασε τὸν ἱερέα Ἀππόλλωνος Καρνήου διὰ γένους Ἄδμητον Θεοκλειδα πάσας ἀρετὰς ἕνεκα καὶ σωφροσύνας (Kaibel 191), tāpat Ὁ δῆμος Λεοντεῖ Εὐρυθίκου ἡρώι κεῖ πινεκλι ar uzrakstu (ib. 222).

Godinātāju nākošā kategorija ir dažādas organizācijas, sevišķi reliģiskās kolleģijas, kuņu statūtos paredzēta arī savu biedru apbedīšana u. c. Tā Tanagrā figurē Dionisa, Atēnas pielūdzēji, citur godina aizgājēju οἱ θίασοι πάντες, tāpat οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ νέοι, ὁ δῆμος, ἡ γερουσία (C. I. G. 3101, 3112); skatuves darbinieku uzraksts ir Ταῦτα οἱ σύσκηνοι σου λέγουσι· εὐψύχει Βάσιλλε (I. G. XIV, 2342). Līdzās tišiem apbedīšanā piedalās ἐρανισταί (I. G. II, 3308), συμμύσται (M. A. 9, 35) u. c. līdzīgas apvienības, izvadot savus biedrus.

Veltījumi dieviem atrodami parastajā θεοὶς καταχθονίοις, χθονίοις un minētās plašākās formulās. Kāds Frigijas uzraksts NP²... N³ τέκνον καὶ Διὶ βροντῶντι (Bull. XVII, 241), kur veltījums ir mirušam bērnam un Zevam (Διὶ βροντῶντι), kas pieder chtoniskām dievībām, izskaidrojams ar jau pieminēto aizgājēja hērōizāciju, kas to nostāda šīm dievībām līdzās.

8. **Kristīgie** kapu uzraksti ir visumā līdzīgi iepriekšējiem, uzglabājot tradicionālo formu. Pēc Ramseja domām (Ramsay, The cities and Bishopries of Phrygia, Journ. of hell. St. 1884, 370) šeit atrodam pilnīgu līdzību (190—220 g. pēc Kr.), draudējumu kapeņu apgānītājiem ἔσται πρὸς τὸν θεόν (249—260 g. pēc Kr.), to pašu ar skaidrākām kristīgām pazīmēm ἔσται πρὸς τὸν ζῶντα θεόν; kristīgos apzīmējumus κοιμητήριον u. c. agrākā ἡρώιον vietā, un arī jau pilnīgi kristīgos jēdzienus, piem. Ἐνθάδε κεῖται ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ u. c., gan ļoti vēlā laikā. Prof. N. Novosadskis (Нѣсколько замѣтокъ о греческихъ христіанскихъ надписяхъ, Харьковъ 1914), min šādu izskaidrojumu šai līdzībai: 1) kristīgo kapeņu varētu kļūt pagānu apgānītas, sev. pirmajā laikā, 2) ietekmē vispārīgais, maz nozīmīgais dažu pagānu formulu raksturs; tādi izteicieni, kā ἐνθάδε κεῖται, μνήμης χάριν, χαίρει παροδεῖται ar kristīgo mācību nav pretrunās un ir arī kristīgajiem pieņemami, 3) dažos gadījumos tradīcija var būt palikusi mīļa arī kristīgajiem ar reminiscencēm no literatūras, tāpat kā paliek arī dažu rītu tradīcija.

II. PIEMIŅAS ZĪMES.

Plašāks un daudzveidīgāks materiāls ir tais grieķu kapu uzrakstos, kas iet pāri par jau minētajām uzrakstu formulām un vairāk vai mazāk izdevīgā dzejā izsaka palicēju rūpību par aizgājušiem, neizslēdzot arī īstas epitafijas skumjā kapu poēzijā. Šīs epitafijas ievada ziņas par aizgājušo, līdzīgas tām, kas ir jau apskatītajās formulās. Ievadi, ja tie ir īsi, šīm formulām pieslejas, bet bieži arī tās ir visai paplašinātas.

Grieķu apbedīšanas paražām varam izsekot jau no agrākiem laikiem; to pamatā ir doma par apbedīšanas rituāla nepieciešamību, lai aizgājēja dvēselei būtu miers, lai tā nebūtu spiesta kļīst apkārt; tikai pienācīgais rituāls, nodošana zemes klēpim viņai dod mieru un iespēju nākt mirušo valstī. Tāpēc Atēnu stratēgu sodīšana ar nāvi par to, ka viņi nav uzlasījuši jūras kaujā kritušo līķus un tos apbedījuši, kaut arī pēc uzvaras, tāpēc Antigonā dievu un cilvēku likumu konflikts, kas liek varonei izpildīt simbolisko apbedīšanas aktu pret valdnieka pavēli. Ja nav iespējams atrast mirušā ķermeni vai tas apbedīts svešumā, tad ierīko kenotafiju — tukšu kapeni, un apbedīšanas ritus izpilda šeit neesošam aizgājējam, tāpat arī šurpu nesot vajadzīgos ziedus. Kenotafiji pieminēti arī uzrakstos: Σῆμα τὸδ' ἐν κενεῇ κεῖται χθονί, σῶμα δ' ἐπ' ἀγροῦ Ὀρελου κρύπτει πυρκαϊῆ φθιμένου (Kaibel 89); šeit Nikijs no Eretrijas ir sadedzināts Ūrejā, bet kenotafijs tam celts viņa dzimtā Eretrijā. Sal. ib. 230: Ὀυνομα μόνον ἔχει στάλα, σῶμα δὲ πόντος, jūra nosliukušam un neatrastam, tāpat ib. 285, 475, 376 u. c.

Atēnās agrāko laiku kapus raksturo Kerameiku rajona Dīpiles kapi ar apbedīšanu iegarenās bedrēs; ap mirušo ir dažādi māju dzīves piederumi; kapa aizbērumā liels trauks ziedu liešanai, kas var notecēt tuvu apbedītā ķermenim. Vēlāk kapu apklāj ar marmora plāksni, bet kapā liek tikai dažus lēkītus; lēkītus liek arī uz kapa greznumam (700—600 g. pr. Kr.). Ap 600. g. nāk kapu kalniņi un stēlas uz tiem. Solons šo kalniņu apmērus ierobežo: 10 strādnieki var pie tiem strādāt 3 dienas. Piemiņas zīmes arī dažādojas; parasti liek ar aizgājēja attēlu, arī ar kolonnām un frontonu, bez tam masīvas marmora vāzes ar reljefiem. Šie pieminekļi ir visai grezni, kurpretim nabagākiem ir četrstūru nelielas plāksnes ar vienkāršiem reljefiem vai nelielas kolonnas (κίλων), parasti apaļas, arī ar reljefu un uzrakstu. Reljefi izzūd IV gs. beigās; paliek nabadzīgas stēlas un kolonnas, akmens bāzes (τράπεζαι) un περιρραντήριον — trauks uz pjedestāla (sal. Pfuhl, Archaische Friedhof zu Thera, M. A. 1903, XXVIII; Brückner, Archäol. Anzeiger 1892, S. 19 ff.; Pervanoglu, Die Grabsteine der alten Griechen, Leipzig 1868; Κομμανοῦδης,

Ἀττικῆς ἐπιτύμβιοι). Austrumiem, kā redzējām, raksturīgas katakombas (Pantikapēja) un kapenes alās vai klintīs, ko aizstāj arī plaši mauzoleji. Par šo kapu vietu izkopšanu rūpējas pakalpicēji; uzraksti pienācīgi apgaismo šo rūpēšanos un arī piederīgo pietātes tuvākos motīvus.

Kapu pieminekļu nozīme ir gandrīz pašu kapu nozīmei līdzvērtīga, jo ir zīme, kas teic un vēsti par aizgājēju, uztur viņa piemiņu zemes virsū.

Ὁ τύμβος οὐκ ἄσαμος· ἀ δέ τοι πέτρος τὸν καταθρόντα σημανεῖ, τίς καὶ τίνος εἰς Ἄιδαν βέβακεν (Kaibel 258); Ἀθάνατόμμε θανούσιν ἔθηκαν σῆμα πολίται σημαίνειν ἀρετὴν τῶιδε καὶ ἔσσομένοις (ib. 21^a); cik ilgi būs piemineklis, būs arī mūžīga aizgājēja piemiņa. Tāpēc ἀθάνατον σῆμα (21^a) ir arī ἀθάνατον μνήμα, sal. arī τότε τεῦξε πατήρ σοι μνημεῖον θνητοῖς πᾶσι ὄραν φανερόν (ib. 55). Divējāda ir piemiņas zīmes nozīme; tā ir mirušajam un arī dzīvajiem (sal. Hom. Od. XI, 75—76): σῆμα τέ μοι χεῦται πολίτης ἐπὶ θινὶ θαλάσσης Ἄνδρὸς δυστήνοιο, καὶ ἔσσομένοισι πωδέσθαι. Σῆμα, kā rāda šī Homēra vieta, ir arī paša kapa apzīmējums; šī nozīme ir pa daļai zudusi, pa daļai uzglabājusies tieši vai pēc analogijas Grieķijā, bet palikusi austrumu kapenēs, kam ir vēl abejāda nozīme. Sal. τύμβων δωμήματα (Knidā, Kaibel 204^a), κήρυξ καὶ τάφος εἰμι (ib. 603) par kapu, bet par σῆμα Roehl, Inscr. antiquissimae p. 110, 7: Πραξιτέλει τότε μνάμα Ἰίσον ποίησε θανόντι, τοῦτο δ' ἑταῖροι σᾶμα χέαν, kurpretim vēlākai σῆμα nozīmei ir raksturīgs jau minētais uzraksts (Kaibel 21^a).

Uzraksti piemini kā kapa izkopšanu, tā arī piemiņas zīmi. Μναμεῖον τότε σεῖο πατήρ ἐποίησεν ἑαυτοῦ Χερσὶν πᾶσιν ὄραν σᾶς ἀρετᾶς ἔνεκεν (ib. 206); Ἀένεον τότε σῆμα πατήρ εἶδρυσεν θυγατρὶ Ἀθανάτην μνήμη, μνημόσυον δάκρυον (ib. 367); N² σῆμα ἐνθάθε N κατέθηκε. τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων (ib. 7); sal. arī Kaibel 334; pieminētas ir arī atsevišķas piemiņas zīmes vai kapu daļas. Tā ziedoklis, βωμός, nereti ir epitafijās šādā nozīmē: τὸν βωμὸν ἔθηκε (ib. 289); ἀλλ' ἐμοὶ μνήμης χάριν βωμὸν ἔδρυσαν ἔνθα δόξαν θανάτου, μνημοσύον δὲ βίου (372^b); sal. 357, 382, 399; to ceļ arī pats sev: Τόνδ' ὁ παλαιστροφύλαξ Ἀμμώνιος εἶσατο βωμὸν αὐτὸς ἔτι ζωᾶς τὸ γλυκὺ φέγγος ὄρων, ἥριον ὄφρα γένοιτο (411), biežāk tomēr pieminēta ir stēλη: ἦ τύμβον καὶ στήλην ἀνήρ μνήμαισι ἀρίσταις N στήσεν κήρυγμα τῆς φιλήης (393); στήλην ἔθηκεν Νικομήδει συγγενεῖς (595); sal. ib. 250 u. t. l. Pilnīgs greznas kapenes apraksts ir Kaibel 590: Τεῦξα δέ τοι μέγα σῆμα περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ Θηγητὸν πάντεσσι, θύρας δ' ἐπέθηκε φαεινάς, Εἶδωλόβ τ' ἐθέμην πανομοῖον, εἰ μὰ τ' ἔθηκε... (590). Atsevišķi pieminētas statujas vai aizgājušo attēli: Εἰκόνα τήν δ' ἀνέθηκε Πολύστρατος αὐτοῦ ἀδελφόν, Μνημοσύην θνητοῦ σώματος ἀθάνατον (70); Ἀνδρειάντ' ἄν εἰσορᾶς, φίλε, Ζωτικῶ εἰκῶν (406); sal. ib. 260, bet par Doktiniju šāds

uzrakstus: Δοκτινίου μορφῆς μὲν ἔχω τύπον, εἰκόνα δ' αὐτοῦ, Θεσπεσίης ἀρετῆς φορέει στόμα φῶτος ἐκάστου (385^a) un: α. Τίς τόδε καλὸν ἄγαλμα; τίνος χάριν; ἢ τίνοι φωτῶν; β. Ἡ πόλις ἀνί' ἀγαθῶν Δοκτινίῳ μεγάλων (385^b). Līdzīgu uzrakstu par kapu vietu un tās izgreznojumiem, piemīņas zīmēm, ir daudz; tie liecina par lielo rūpību, ar kādu aizgājēja piemīņa cildināta. Daži uzraksti ir tieši arī par apkārtnes izkopšanu: nav ap kapu ne dadžu, ne nezāļu, pāri tam nelaižas sīkspārņi, tas apstādīts apkārt ar kokiem; apkārtņē jūt dzīvību: lido ar dziesmām lakstīgala, cikādas trokšņo, čivina bezdelīga u. t. l.:

Οὐ βάτοι, οὐ τρίβολοι τὸν ἑμὸν τάφον ἀμφίς ἔχουσιν
 Οὐδ' ὀλολυγαία νυκτερίς ἀμπέταται,
 Ἄλλὰ με πᾶν δένδρος χαρὲν περὶ ῥίσκον ἀνέρπει,
 Κυκλόθεν εὐκάρποις κλωσὶν ἀγαλλόμενον·
 Πωτᾶται δε πέρυξ λιγυρὴ μινυρίστρια ἀηδῶν
 Καὶ τέττιξ γλυκεροῖς χεῖλεσι λειρὰ χέων,
 Καὶ σοφὰ τραυλιζούσα χειλιδονίς ἢ τε λιγύπνους
 Ἄκρῖς ἀπο στήθους ἠδὺ χέουσα μέλος (Kaibel 546).

Vainagi pieminēti Kaibel 646^b, 73; tāpat arī [647, 7, 3, tāpat ziedi: Μὴ μύρα, μὴ στεφάνους στηλλῆ χάριση, λίθος ἔστιν (546^b) Ἄνθε- μίδος τόδε σῆμα κύκλωι στεφανούσι ἐταῖροι (73).

Plašāki:

Ἄνθεα πολλὰ γένοιτο νεοδημήτω ἐπι τύμβῳ,
 Μὴ βᾶτος αὐχμηρῆ, μὴ κακὸν αἰγίπυρον,
 Ἄλλ' ἴα καὶ σάμφουχα καὶ ὕδατίνη νάρκισσος
 Οὐεῖβιε, παῖ περὶ σοῦ πάντα γένοιτο ῥόδα (548),

Tāpat:

Εἰς ἴα σου Πώμπτιλλα, καὶ εἰς κρίνα βλαστείσειεν
 Ὅστέα, καὶ θάλλοις ἐν πετάλοισιν ῥόδων
 Ἦδουπνῶς τε κρόκου καὶ ἀγηράτου ἀμαράντου,
 Κεῖς καλὰ βλαστήσαις ἄνθεα λευκοῖου,
 Ὡς ἴσα ναρκίσσωι τε πολυκλαύτω θ' ὕακίνθωι
 Καὶ σὸν ἐν ὀψιγόνοις ἄνθος ἔχει τι χρόνος (547).

Rozes, vijolītes, narcises, lilijas, hiacintes u. c. puķes ir goda vietā kapu vietas vai stēlas greznošanai. Vāzu zīmējumi šo paražu papildina. Stēlu apvij ar lentām (Stackelberg, Die Gräber der Hellenen, tab. 44, 45, 46), pie kā piestiprina arī lēkitus, uz bāzes vainags; ziedu kurvītī mirtes, lēkiti un sarkanās lentas. Epitafijas piemin arī ziedojumus

mirušiem, gan samērā reti, pie tam tikai ziedu liešanu uz kapa (χοαί, σπονδαί). Tā Kaibel 184: Μυρὶ ἀποφθιμένοι τάφῳ, περὶ τῷδε χυθεῖσα... , ibid. 313^a: Ν⁴ εἰς Ἀἰδὸν θάπτον ἀπερχομέναν. Ἄρτι δὲ τοι, πανάωρε, χόας χεῖουσαι ἀπόδημον Νυμφίον ἐκ πελάγους εἶδον ἀπερχόμενον...

III. EPITAFIJAS.

Epitafijas tāpat pieder pie aizgājēja kapa vietas izgreznojuma, bet to uzdevums ir arī vēstīt par pašu aizgājēju, un to var izdarīt kā stāstot par viņu, tā arī liekot viņam pašam par sevi runāt. Abas šīs grupas ir ar elementiem, kas sastopamas jau arī vienkāršajās uzrakstu formulās. Tā *pirmo* grupu raksturo nōminātīva (ar verbu κεῖται), ģenetīva, akuzātīva un samērā reti arī datīva formulas elementi, protams paplašinātā veidā. Tādu epitafiju piemēri ir:

(Nōminātīvā)

Μαῖα καὶ ἰατρὸς Φανοστράτη ἐνθάδε κεῖται
οὐθὲνὶ λυπηρά, πᾶσιν δὲ θανοῦσα ποθεινή.
(Kaibel 45, sal. 50, 44, 86, 105, 63, 669, 600 u. c.)

(Ģenetīvā)

Προκλείδας τότε σᾶμα κεκλήσεται ἐγγὺς ὁδοῖο,
Ὅς περὶ τᾶς αὐτοῦ γᾶς θάνε μαρνάμενος. (ib. 182.)

(Akuzātīvā)

Ἐνθάδε τὸν πάσης ἀρετῆς ἐπὶ τέρμα μολόντα
Εὐθύκριτον πατρία χθῶν ἐκάλυψε τάφῳ
Μητρὶ φίλον καὶ πατρὶ, κασιγνήταις δὲ ποθεινόν
πᾶσί τε ἐταίρῳσιν σύντροφον ἡλικίας. (ib. 49, sal. sev. 368.)

(Datīvā)

Κύριλλος τότε σῆμα φίλῳ ποιήσατο παιδί,
Κλεοφόρῳ τριέτει, ὃν ἀφείλατο μοῖρα κραταιή,
πρὶν γλυκεροῦ βιότοις ἐς ἡλικίης τέλος ἐλθεῖν.
(ἀλλ' εἴ γ' ἐν φθιμένοις τις αἰσθησῆς, τέκνον, ἐστίν,
κοῦφον ἔχοις γαίης βάρους εὐσεβῆς ἐνὶ χώρῳ.) (ib. 700.)

Tāpat *otrai* grupai piemērota nōminātīva (ar keimai) un vokātīva formula. Pirmās grupās epitafiju paplašinātās *nōminātīva* formulās verbs var stāstījumu dažādi variēt, piem. Kaibel 81^b:

οὐδένα λυπήσασα τέκνων ἐπιδοῦσά τε παιδας
τῆς κοινῆς μοίρας πᾶσιν ἔχει τὸ μέρος... u. t. l.,

arī ziņu par aizgājēju šeit ir vairāk (34, 44, 297, 88^a u. c.).

Tipa σήμα N² vecākie uzraksti ir jau VI. gs. pr. Krt. sastopami elegijas divrindā. Tā

Σήμα Φρασικλείας· κόρη κεκλήσομαι αἰεὶ
ἀντὶ γάμου παρὰ θεῶν τοῦτο λαχοῦσ' ὄνομα (Kaibel 6);
Σήμα πατὴρ Κλεόβουλος ἀποφθιμένωι Ξενοφάντωι
θῆκε τόδ' ἀντ' ἀρετῆς ἡδὲ σαοφροσύνης (2).

Sastopamas arī vienrindas, kā Λοιμῶι θανούσης εἰμὶ σήμα Μυρίνης (11); verbs šeit ir εἰμὶ, ἐστὶ, εἶδρυσε, [κατ]έθηκε u. c.; pie σήμα liek aizgājēja vārdu arī datīvā (pie θῆκε 2, 21, ἐπέθηκε 5, 9, 14, κατέθηκε 12), kā Δυσέαι ἐνθάδε σήμα πατὴρ Σήμων ἐπέθηκεν (5).

Akuzattva formulas vēstī par aizgājēju ar lielāku iespēju par viņa likteni stāstīt. Parasti N⁴ γαῖα καλύπτει, ὤλεσε θοῦρος Ἄρης (24), νοῦσος πανδαμάτειρ' ἤρπασεν εἰς Αἰδὴν (434), ἔκτανε θοῦρος Ἄρης (251) u. c. Par viņu sacīts, ka N⁴... καλύπτει χθών (108), τύμβος ὅδε κρύπτει (684), ἐνθάδε γῆ κατέχει (47), κούφη γαῖα κέκευθε (467), ἔδεκτο κόνις (27), χυδανὴ γαῖα κατεσκίασεν (495), κρύπτει χθόνιος τάφος (31), ὅδ' ἔχει τάφος ἀνφικαλύψας (72); Ἐνθάδε τὴν ἱερὰν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει ἀνδρῶν ἡρώων κοσμητορα, θεῖον Ἀλκείβιάδην (661). Protams, visas šīs pazīmes atrodamas daudzās plašās epitafijās.

Otra grupa ir aizgājēja paša stāstījuma vai uzrunas veidā, ar aicinājumu garāmgājējam apstāties, uzzināt aizgājēja vārdu, pateikt tam χαῖρε vai atbildēt uz aizgājēja sveicienu; ir iespējamās abu sarunas: stēla dod vajadzīgās ziņas par to, kas zem tās guļ. Bieži šādas tiešas uzrunas nav, bet uzraksts dod visu, kas par aizgājēju jāzina.

Šis aicinājums garāmgājējam mums ir jau zināms arī vienkāršos uzrakstos, bet tomēr samērā reti un sveiciena formā. Tā εὐδεμόνει παροδείτα (I. G. XIV, 1612), χαίρειν τὸν πάροδον (I. G. XII f. 2, 410), χαίρετε πάντες (ib. f. 7, 145), χαίρειν τοῖς ἄνω (I. G. XIV, 2081); ir arī aicinājums apstāties un uzzināt mirušā vārdu: χαίρέτω δ' ἀναγνοῦς (I. G. XIV, 350), σὺ δ' ὁ παροδεῶν χαίρε καὶ ταῦθ' ἵστορεῖ (ib. 908); τύμβον μὴ παρίδης, παροδείτα, τῆς Ἀφροδείτης (ib. 1495); N⁵ χαίρε· καὶ σύγε ὦ παροδείτα χάρις, ὅτι τοῦτο τὸ σεμνὸν εἶπας ἐμοὶ χαίρειν εἵνεκεν εὐσεβείης (Misiņa, Bull. XVII, 520, 34) u. c. Ir lūgums, aizgājušā mieru netraucēt: ἄθρωπε μὴ κινήσης τὰ ἀκίνητα (I. G. XIV, 1339); καὶ σὺ γ' ὅστις εἰ μὴ με λυπήσης διγών (ib. 319) u. c. Sal. Kaibel 119, 195. Novēlējums par to ir εὐόδι· γλυκύτατε (I. G. XIV, 822), sal. τὺ δ' εὐ πρᾶσσ' ὦ παροδείτα (I. G. VII, 2852).

Epitafijās ir dialogi, ceļa gājēju un stēlu sarunas, kas dod ziņas.

α. Τίς ἦν σ' ὁ θρέψας; β. ἦν Κίλιξ Ἀθήναιος.

α. Χρηστὸν τὸ θρέμμα. τίς καλῆι; β. Νουμήνιος.

α. Πόσων δ' ἔθνησικες τῶν ἐτῶν; β. δις εἴκοσιν.

α. ἐχρῆν σ' ἔτι ζῆν. β. ἀλλὰ καὶ θανεῖν ἐχρῆν.

α. γενναῖά σου καὶ χαῖρε. β. καὶ σύ γ' ὦ ξένε·

σοὶ γὰρ μέτεστιν ἔτι χαρᾶς, ἡμῖν δ' ἄλις (Kaibel 667, sal. 218, 256 un zirga piemiņas zīmē 525).

Šādi dialogi, izveidoti literārās epigrammās, vēstī tomēr arī par uzskatiem, ka aizgājēja satiksmi ar šo zemi nāve nav pilnīgi pārtraukusi. Nekas nevar būt jaukāks par dzīvi šai pasaulē (γνούς ὡς θνατοῖς οὐδὲν γλυκυρώτερον αὐγᾶς — vārdi gaŗāmgājējam, Kaibel 560), un nāve ir chtonisko daimonu griba, kas ir pretēja cilvēku gribai; tāpēc parastie izteicieni: ἤρπασε δαίμων, ὤλεσε u. t. l.; nekas nav ļaunāks par pāragru nāvi (πρὶν ἡλικίας καὶ γονέων πρότερον, ib. 198). Tāpēc arī daudzos uzrakstos ir palicēju skumjas un arī aizgājēju žēlabas, kas, protams, nekad nav tuvas izmisumam. Aizgājēju mierina, un arī viņš ar mierināšanas vārdiem griežas pie palicējiem, vecākiem un draugiem (μὴ κλαῖε, μοιρῶν μίτος πάντας καλεῖ, ib. 282). Tā arī katrs gājējs uzskata par savu pienākumu aizgājējiem nodot sveicienu; to grib aizgājējs, kam šāda pieminēšana ir sveiciens no mīļās zemes un tās dzīves.

Χαίρειν τὸν κατὰ γᾶς εἶπας, ξένε, Διογένη, με

βαῖν' ἐπὶ τὰν πράξιν τύχχανέ θ' ὧν ἐθέλεις

ἐννεακαιδεχέτης γὰρ ὑπὸ στυγερᾶς ἐδαμάστην

νοῦσου καὶ λείπω τὸν γλυκὺν ἀέλιον (190).

Εἶτ' ἀστός τις ἀνὴρ εἶτε ξένος ἄλλοθεν ἐλθὼν,

Τέττιχον οἰκτίρας ἄνδρ' ἀγαθὸν παρίτω,

ἐν πολέμῳ φθίμενον νεαρὰν ἤβην ὀλέσαντα·

ταῦτ' ἀποδυράμενοι νεῖσθ' ἐπὶ πράγμ' ἀγαθὸν (ib. 1).

Uzrunās lūdž gājēju pieminēt aizgājēju, palūkot, kāds ir viņa vārds un kas viņš ir bijis. Tam seko nekrologs.

Ἄλλὰ σὺ τάνδε γραφάν, ξέν' ἐπιγνοὺς ἄνδρα δίκαιον

ἴστω ἀφικόμενον χῶρον ἐς εὐσεβέων (506).

Ζητεῖς, ὦ παροδεῖτα, τίς ἢ στήλλη, τίς ὁ τύμβος,

τίς δ' ἢ ἐν τῇ στήλλῃ εἰκῶν νεότευκτος ὑπάρχει

υἱὸς Τρύφωνος τοῦνομα etc. (ib. 311).

... ἔγνως, ὦ παροδεῖτα, τίς ἤμην· οὐκ ἐγενήθην... (ib. 587).

Ἰχνεύεις, ὦ ξένη, τίς εἴμ' ἐγὼ ἢ κατὰ γαίης
ἢ τίνες οἱ πατέρες τήμμελέην ἔτεκον.

Πεύση· ἐγὼ γὰρ etc. (ib. 227).

Ὅντως δίζηαι, ξένη φίλτατε, τίς πόθεν εἰμί,
κῶς μὲν μοι πατρίς ἐστίν, ἐγὼ δ' ὄνομα Νεικομήδης,
Μουσάων θεράπων, ἄδων θυμέλαισι Ὅμηρον·
δόξαις ἐγγελάσας περικίεμαι γήδυμον ὕπνον (ib. 101).

Beigās nereti ir noslēgums ēchais āpanta mūthon· eūdoei, ξένη (ib. 193, sal. 462 u. c.). Protams, arī pārdomas ir šais uzrunās, gan gaišākas, gan drūmakas. Mierīgi nāvi ir sagaidījis 80 g. vecais (459), vienam otram nāve ir atbrīvošana no ciešanām (ἡρώων τοῦτον τέλος καμάτων, Kumanud. 2578); sal. Ἥλιθες ἐμῆς ζωῆς γλυκυρώτερε, δε μ' ἀπέλυσας νοῦσων καὶ καμάτων καὶ μογερᾶς ποδάγρας (Kaibel 668), Μοῖραν ἀνέπλησεν βιγεδανοῦ βιότου (ib. 191); γυμνάδος αὐστηρόν διέτη πόνον ἐκτελέσαντα (ib. 201); tāpat:

Πάτρων ὅσσα βροτοῖσι ἐράσμια, παντ' ἐτέλεσσα
ἄφρα καὶ ἐν Ἄιδῃ τέρπνον ἔχομαι τόπον (I. G. XIV, 1934).

Ir arī dziļas skumjas (Kaibel 618^a, 284, 226, 560^a u. c.).

Pēdējā grupā ir uzraksti, kušos aizgājējs pats stāsta par sevi. Tā ir jau pazīstamā *nōmināitva* formula ar verbu *κεῖμαι* (ἐνθάδε κεῖμαι N); daļa ir vienkāršs stāstījums (Γούργος χρυσοχόος κεῖμαι πολλοῖσι ποθεινός, Kaibel 46, sal. 470 u. c.). Šeit ir pieminēts aizgājēja raksturojums (ib. 65), profesija, vecums (ib. 358, 604), un tās ir autobiografijas veidā (614). Bet šie jau pazīstamie elementi gan paplašinātos uzrakstos nav vienīgais šī veida uzrakstos; līdzās tiem viņi pauž aizgājēja skumjas (702), žēlabas par pāragro nāvi (465); dzīve ir bijusi īsa un jauka: πᾶσι φίλος γενόμεν καὶ τιμήθην ὑπὸ πάντων (390); ὡς θνητῶν ὀλίγος τε βίος καὶ ἀφευκτος ἀνάγκη (563). Tāpat kāda bērna epitafijā:

Ἄρτι με γευόμενον ζωᾶς βρέφος ἤρπασε δαίμων,
οὐκ οἶδ' εἴτε κακῶν αἴτιον εἴτ' ἀγαθῶν·
ἀπλήρωτ' Ἄϊδα, τί με νήπιον ἤρπασες ἐχθρῶς;
τί σπεύδεις; οὐ σοὶ πάντες ἀφειλόμεθα; (371, sal. 577).

Pieminētas arī vecāku un citu palicēju skumjas: θῆκα γονεῦσιν γόους (464);

Νυμφιδίου θαλάμοιο λιπῶν δυσπενθέα κόσμον
καὶ γονέων οἰκτρῶν δακρυόεντα δόμον κεῖμαι (431).

Sal. arī 327, 513; tāpat:

ὄ τὸ θανεῖν ἀλγεινόν, ἔπερ καὶ πᾶσι πρόκειται,
ἀλλὰ πρὶν ἡλικίας καὶ γονέων πρότερον (198).

Arī šeit tāpat ir arī pārdomu dzeja (231, 292, 282, 298 u. c.).

Beidzot *voķātīva* formulas ir tieši aizgājējam veltītas, ar raksturīgo sveicienu *χαῖρε* arī epitafijās. Tā: *χαίροις, Σώτηρε, καὶ ἐν θνατοῖσι ποθητέ* (503), bet parasti ar plašāku aizgājēja slavēšanu:

Χαῖρε καλή, πάσων προφερεστάτη εἵνεκε πάντων,
σεμνοτάτη, συνόμενε, καλῶν ὑπόδειγμα φιλάνδρων etc. (435).

Arī šeit ir sentences par nāvi, kā *Νηλῆς ὦ θάνατος; πολὺ δὴ ἀκαίριος ἦκεις...* (647^b), *οὐκ ἔστι τύχην προφυγεῖν καὶ δαίμονα θνητοῖς, οὐδὲ παρῶ-σασθαι μόρσιμον ἦν τὸ χρεῶν* (519), sal.:

Εὐδεις, ὦ φιλότεκνε Μελάνθιε, καὶ βαθὺν ὕπνον
εὐδεις, ἱατρῶν ὦ πολυπειρότατε

ἀλλ' Ἄιδας ζωοῖσιν ἐνάντιος, ὅς τὸν ἀρωγὸν
νοῦσων εἰς Μερόπων οὐκ ἐφύλαξεν ἄκη (202).

Pieminētas arī vecāku sāpes (664, 201 u. c.); aizgājēju mierina: *Θάρσει· τέθνηκας γὰρ ἀπενθήτοις ἐπὶ τέκνοις, ζώουσαν προλιπὼν ἦν ἐπόθεις ἄλοχον* (436); viņu piemiņa nezudīs (61, 560, 56 u. c.), viņu neaizmirsīs (481, 189, 48 u. c.): *Οὐκ ἔπιον Λήθης Ἄιδωνίδος ἔσχατον ὕδωρ, ὡς σὲ παρηγορήην ἀν φθιμένοισιν ἔχω* (204^c).

IV. DOMAS PAR NĀVI UZRĀKSTOS.

Grieķu uzskatiem par cilvēka dzīvību un nāvi raksturīgs jau Homēra paralēlisms II. I 3—4: *πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαφεν ἠρώων, αὐτοὺς δ' ἔλωρια τεῦχε κύγεσσιν οἰονοῖσι δὲ δαίτα;* tāpat arī uzrakstos dvēsele iet savu ceļu uz Aīda mājokļiem, bet miesa pieder zemei. Līdzās parastam kombinējumam *σῶμα — ψυχὴ* atrodam šādas variācijas: *σῶμα — ἦτορ* (I. G. VII, 115, 116), *σῶμα — κέαρ* (ib. 117), *δέμας — ψυχὴν* (ib. 2543, I. G. XII f. III, 882, Kaibel 109, 325); sal. *σῶμα νέρθειεν, πνεῦμα καὶ ψυχὴ μένει* (ib. 1739), *σκᾶνος, μορφά — πνεῦμα* (I. P. E. II, 286), *ὀστέα καὶ σάρκας ἔχει — ψυχὴ δέ* (Kaibel 90). Homēra αὐτός parasti ir *σῶμα*, sal. *Ν⁴ ὀλίγη κόνις ὠδε καλύπτει, ψυχὴ δ' ἐν μακάρων νήσοις ἔστί* (I. G. VII, 2541), bet var būt arī *ψυχὴ* vietā: *τὰ μὲν οἰκία τῶν ἐν Ὀλύμπω γαῖω, σῶμα δ'εἰμὸν γαῖα φέρει φθίμενον* (I. G. XII f. III, 882, sal. ib. 881, 15, Kaibel 473 u. c.). Nāve ir šo divu elementu sadalīšanās, dvēselei atstājot ķermeni: *λιπούσης ψυχῆς ἀθάνατον σῶμα* (Kaibel 562),

ψυχή μὲν προλιποῦσα τὸ σὸν, Δημήτριε, σῶμα (I. G. 3602), sal. νεκρωθεὶς τὴν ψυχὴν ἀπέδωκε ἐς ἀέρα, σῶμα δὲ πρὸς γῆν (I. G. XIV, 1976). Kermenis ir mirstīgs (θνητὸν κηδεύσας σῶμα, Kaibel 561), to atdod zemei, no kurās tas ir nemts: Γαῖα μὲν εἰς φῶς ἦρε, γαῖα δὲ κεῦθει σῶμα (Kaibel 156); τὸ δὲ σῶμα καλύπτει γαῖα, λαβοῦσα γέρας τοῦθ' ὁ δέδωκε πάλαι (ib. 288). Viņš ir dvēseles ietērps: σῶμα χιτῶν ψυχῆς (Kaibel 261). Miesas turpmākam liktenim tikai retāk pieminēta iznīcība; viņa top par zemi (ἐκ γαίης βλαστὼν γαῖα πάλιν γέγονα, I. G. I, 2442), iznīkst (σώματα γὰρ κατέλυσε Δίκη, ψυχὴ δὲ πρόπασα ἀθάνατος, Kaibel 522), top par rīšļiem (σῶμα δὲ πρὸς γῆν ἀνήλλατο καὶ λυθὲν ἐξεπύθη καὶ οὐδὲν ἔχω πλέων ὀσῶν, I. G. XIV, 2002); biežāki tomēr viņa zemē atdusas (σῶμα ἐνὶ γῆ κείται [passim]) vai tai ir atdota: σῶμα δὲ χθῶν ἱερὴ κατέχει (Kaibel 243), γαῖα σὸν δέμας ἐκτέρισεν (ib. 223), τύμβος ἔχει (ib. 41), σῶμα γαῖα καλύπτει (ib. 356), κείμαι ἐν τύμβοις τὸν αἰὲ χρόνον (I. G. XIV, 1604), τὰ ὀστέα ἔχει μικρὰ κόνις ἀμφιχυθεῖσα (Kaibel 104^b) u. t. l. Sal. arī γῆ μήτηρ ἐκάλυψε θανόντα (ib. 402), γῆς ὡς πρόσθε γόνος μητέρα γαῖαν ἔχω (ib. 606). Miesa ir zemes dota (γέρας, Kaibel 288), ir tāpēc tāpat no dieviem (Γῆ, Γαῖα) nākusi, un nāve ir savienošanās ar šo zemes māti, kas ir χθῶν ἱερὴ (Kaibel 243), sal. I. G. I, 2442 (ἐκ γαίης βλαστὼν γαῖα πάλιν γέγονα); zemē to apsargā chthoniskās dievības, kāpēc veltījums θεοῖς καταχθονίοις, tāpēc ir arī noziegums miesu zemei atpakaļ neatdot, to neapbedīt. Šīs chthoniskās (zemes) dievības to sargā; viņas ir arī nāves vaininieces, kas dzīvei nolaurījušas aizgājēju (ἤρπασε...), bet rūpējas par apbedīto ķermeni, dod tam vieglu dusu un vieglas smiltis; sal. γαῖαν ἔχοις ἐλαφράν (Kaibel 195), κόφην σείο, Νεμησίδα, γαί' ὀστέα κεύθαι (I. G. XIV, 329); ἀλλὰ σὺ δαῖμον τῇ φθιμένη κούφην γαῖαν ὑπερθεν ἔχοις (I. G. XII f. I, 151).

Dvēsele tāpat no dieviem, un viņa ir nemirstīga. Visai raksturīga ir kāda epitafora (Kaibel 261), kas jo sīki vēstī par viņas likteni:

- ... 5. δέμας μὲν ἐπὶ χθονός, ἧς ἀπετέχθην,
 λείπω, τὴν ψυχὴν δ' ἀθανάτην ἔλαχον·
 7. ἐν γαίῃ μὲν σῶμα τὸ συγγενές, οὐράνιος δὲ
 ἤλυθεν ἢ ψυχὴ δῶμα κατ' οὐ φθίμενον·
 9. κείται μεν γαίῃ φθίμενον δέμας, ἢ δὲ δοθεῖσα
 ψυχὴ μοι ναίει δώματ' ἐπουράνια·
 11. ἀθάνατος ψυχὴ τὰ μὲν οἰκία τῶν ἐν Ὀλύμπῳ
 ναίω, σῶμα δ' ἐμὸν γαῖα φέρει φθίμενον...
 15. τεσσαρακονταέτης δὲ πρὸς οὐρανὸν ἀστερόεντα
 ἤλυθον, ἐν γαίῃ σῶμ' ἐμὸν ἐνθεμένη.

Šeit dvēsele ir nemirstīga (5), aiziet nemirstīgo mājokli (7), dzīvo tur debesu māju vietās (9), Olimpa dzīvokļos (11), četrdesmit gadu vecumā aizgājusi uz zvaigžņotām debesīm. Šis uzraksts ar stōikiem raksturīgo οὐρανὸν ἀστερόεντα; sal. arī ψυχὰ δὲ μετὰ πρὸς ἄστροα καὶ θεοὺς ἔσιε (Bullet. XI, 445, 24), ψυχὴ δ' ἀνανάθων βουλαῖς ἐπιδήμιος ἔστιν ἀστροῖς καὶ ἱερὸν χῶρον ἔχει μακάρων (Kaibel 324), tāpat ἐν οὐρανῷ (ib. 243^a), ἦτορ δ' οὐρανῷ μετάρσιον (ib. 462), ψυχὴν δ' ἐκ μελέων οὐρανὸς εὐρύς ἔχει (ib. 104^b); sal. arī ἐν Ὀλύμπῳ (ib. 169), πρὸς Ὀλυμπον ἀνήλλατο (I. G. XIV, 2002). Šos jautājumus sikāki apskata Rōde (Rohde, Psyche); šis uzrakstu grupas mums dod tomēr pietiekošus aizrādījumus, ka nemirstīgā dvēsele nāk dievu mājokļos Olimpā, debesīs vai uz zvaigznēm. Lielāka grupa ir par aitēru, dievu mājokli, kur nāk dvēsele.

Αὐτὸς Ζεὺς Κρονίδης ὕψιζυγος αἰθέρι ναίων
σῶμα πυρὶ φλέξας στέρνων ἐξείλατο θυμόν·
οὐκ ἤμην βροτός (Kaibel 320);

Sal.: κέαρ δ' ἀνόρουσε πρὸς αἰθέρα διὰν ἀέρθεν (ib. 462^c); ἡ γὰρ ψυχὴ μὲν ἐς αἰθέρα καὶ Διὸς αὐλάς (ib. 288); ψυχὴ αἰθέριον κατέχει πόλον (ib. 225); πνοὴν δὲ αἰθέρῃ ἔλαβεν πάλιν, ὅσπερ ἔδωκεν (ib. 156), Αἰθέρῃ μὲμψυχὰς ὑπεδέξατο (ib. 21^b), αἰθέρι ψυχὴν ἔδωκε (ib. 150), Εὐρυμάχου ψυχὴν καὶ ὑπερφιάλους διανοίας αἰθέρῃ ὕγρὸς ἔχει (ib. 41), εἰς αἰθρην ψυχὴ ἔβην ἐμέθεν (ib. 325). Šis grupas ir vistālāk prom no tautas ticējumiem par dvēseles likteni pēc nāves (sal. Rohde, op. cit. 609, 549 u. c.).

Nākošā uzrakstu grupa ir par svētīlaimīgo vietām vai salām: ψυχὴ εὐσεβέων οἴχεται εἰς θάλαμον (Kaibel 90), εἰς μακάρων δὲ ψυχὴν θῆκε θεὸς πέδιον (ib. 516); τὸ δ' ἀθάνατον ἐς μακάρων κέαρ· ψυχὴ γὰρ ἀείζως (561); εὐσεβέες δὲ ἔχουσι ψυχὴν καὶ πεδίον τέρμονες Ἥλυσιων (338) u. c.; dažreiz γῆσαι μακάρων ir pretstatā mirušo valstij: ἐν μακάρων νήσοις καὶ οὐ φθιμένοις (I. G. VII, 2541), kā izredzēto mājvieta.

Goda vietā tomēr ir parastie uzskati par mirušo valsti, kas dažādi apzīmēta: 1) νεκύων χῶρος, ἐν φθιμένοις u. c. Sal. κεῖται ἐν τύμβῳ νεκύων ἐνὶ χῶρῳ (Bull. XVI, 302, 2); ἐν φθιμένοις (Kumanud. 2533), ἐνὶ φθιμένοις (Kaibel 288), εἰς φθιμένους (ib. 256), ἐς φθιμένων χῶρους (I. G. IV, 802), φῆχοτο ἐν νεκύεσσι (I. G. XIV, 2126) u. c.

2) Aīds. Sal.: ὄφρα καὶ ἐν Ἀΐδῃ τερπνὸν ἔχομαι τόπον (I. G. XIV, 1934); εἰς αἶδαν κατέβαν (I. G. VII f. III, 879); κέλκται εἰν Ἀεΐδῃ (I. P. E. II, 86); ἄρ' ἐγὼν ἔμολον πύματος βασιλεια Ἀΐδαο (I. G. III, 4303); ἄωριον εἰς Ἀΐδα ἀποιχόμενον (Kaibel 16); δόμον Ἀΐδος εἶσω (ib. 87); δόμον Ἀιδος ἀστυφελίχτου ἡλυθον (540) u. c. Tur valda tumsība, un Aīds ir ἀλάμπετος;

sal.: τὸν ἀλάμπητον ἤλυθον ὕφ' ἄδην (I. G. VII f. III, 878); κρυερὸν τόνδε ἔχομεν θάλαμον Ἄιδαν ἐγκύρσαντες ἀλάμπητον (Kaibel 241); κείμαι ἐς αὐχμηροὺς καὶ ἀλαμπέας Ἄιδος εὐνάς (ib. 431); Ἄιδης οἱ σκοτίας ἀμφέβαλεν πεπερύγας (ib. 89). Arī pazīstamie sikākie norādījumi par šo mirušo valsti atrodami uzrakstos. Pieminēts brauciens pār apakšzemes upi: πλοῦς ἐς Ἄιδην (Kaibel 129); κοινὸς ἐπεὶ θνατοῖς ὁ πλοῦς εἰς φθιμένους (ib. 256); tāpat pieminēts Charōns: ἀλλ' ἄγε, νηλεόθυμε Χάρων (ib. 566), bet kāds, domājams epikūriešu skolas ietekmēts, min visu, kas noliedzams apakšzemē:

Οὐκ ἔστι ἐν Ἄιδου πλοῖον, οὐ πορθμεὺς Χάρων,
οὐκ Αἴακος κλειδοῦχος, οὐχὶ Κέρβερος κύων·
ἡμεῖς δὲ πάντες οἱ κάτω τεθνηκότες
ὁστέα, τέφρα γεγόναμεν, ἄλλο δὲ οὐδὲ ἔν (Kaibel 646).

No upēm pieminēta Lēta un Acheronts; sal.: γηραιὸς Λάθας ἤλυθον εἰς λιμένας (Bull. XVII, 231, 34); τὸν συγγνὸν ἔλυθον Λάθας εἰς λιμένα (I. G. XII f. III, 45); Λάθας ἤλυθον εἰς θαλάμους (ib. f. V, 65); κυάνεον Λήθης ἤλυθον εἰς Ἐρεβος (ib. f. III Suppl. 1271); πυκρὸν ἐς Ἀχέροντ ἔμολον (Kaibel 256); ἐν δ' Ἀχέροντι ὑμνήσω τὴν σὴν εὐσεβίην (ib. 559).

Lētas ūdens dod aizmirstību: παυσοπόνῳ Λάθας λουσαμένα πόματι (Kaibel 244); sal. Λήθης οὐκ ἔπιον Λιβάδα.

Pie tam šīs upes, sevišķi Lēta, nāk jau arī chtoniskās dievībās līdzās Aīdam, kā rāda minētie piemēri; sal. arī Kaibel 521: Μοῖραι καὶ Λήθη μὲ κατήγαγον εἰς Ἄϊδαο.

No pārējiem nosaukumiem biežāki sastop arī 3) Φερσεφόνης θάλαμος—Persefones māju. Tā sal.: βαίνει Φερσεφόνης κυάνεον θάλαμον (M. A. XIII, 160, 39); N⁴ κατέχει Φερσεφόνης θάλαμος (Kumanud. 3496); ἤλυθ' ἐπὶ πάνδεκτον Φ-ης θάλαμον (I. G. I, 2718); τὸν ἀνάγκης κοινὸν Φ-ης πᾶσιν ἔχεις θάλαμον (Kaibel 38); Φαναγόραν κατέχει Φ-ης θάλαμος (ib. 50, 90); ἔλιπες ἠελίου λαμπρόμφως, Περσεφόνης δὲ δῶμα κατέβης (ib. 62); κηρὶ δαμασθεῖς θῦνες ἀνὰ σκιεροῦς Περσεφόνας θαλάμους (ib. 203); Φερσεφόνας δ' ἀδίαλον ὑπὸ στυγερόν δόμον ἤλυθον παυσιπόνῳ Λάθας λουσαμένα πόματι (ib. 244); Φερσεφόνη πρόπολον σφετέρην εἰσήγαγε αὐλήν (ib. 494); Φερσεφόνης εἰς σκοτίας θαλάμους (ib. 238); αἱ παρὰ Φερσεφόνας (I. G. XII f. I, 981).

Reti sastopams Plūtōns: νῦν κείμαι Πλουτέος ἔμμελάθροις (I. G. VII, 226); Πλουτέος οἰκία ναίω δες πάντων νεκῶν ψυχὰς παρεδέξατο χέρων (= χαιρων)—ib. 372. Minētie piemēri ir mirušo valsts lokālam apzīmējumam, kurpretim pašas minētās dievības ir ierindojamas chtoniskās dievībās.

V. CHTONISKĀS DIEVĪBAS UN NĀVE.

Cilvēka likteni noteic Moiras, bet to gribu izpildot chtoniskās dievības tos aizrauj un dvēseli aizved Persefones vai Aīda valstībā (sal. Roscher, *Lexicon d. griech.-röm. Mythologie*, 3084 s.). Uzrakstos Moira tā arī raksturota: *Μοῖρα δ' ἔδωκε θανεῖν* (I. G. XIV, 465); *τῷ μὲν Μοῖρα δέδωκε τὸ γῆρας, τῷ δ' ἔτι καλὸν, καὶ νεὸν ὄντα θανεῖν*. οὕτως ὁ βίος δεδίκασται (I. G. XII f. VII, 126); *ὦ μοίρης πικρὰ λογιζομένης* (Kaibel 334); *βουλομένων μοιρῶν ἤλυθον ἰς Ἀΐδην* (ib. 384); *τέρμα γὰρ εἰς με βίου μοῖρ' ἐπέκρανε τόδε* (ib. 231); *μὴ γελάσης, ξένε, μοῖραν· ὄρασ' οἶαν λέλογχα* (ib. 284). Tāpat sal. arī: *ᾠλεσεν ἐπὶ ξενίης θανάτῳ μοῖρα κραταίη* (I. G. XIV, 2532); *δόγμασι μοιρῶν εἶλε μέλας θάνατος* (ib. 274); *Μοῖραι καὶ Λήθη κατήγαγον εἰς Ἀΐδαο* (Kaibel 521) u. c. Moiras, jau pie Homēra, vērpj katram cilvēkam viņa likteņa pavedienu no viņa dzimšanas un norauj to. Platōns tēlo šīs trīs likteņa māsas uz augstiem troņiem baltās drēbēs ar vainagu galvā vērpjot šo pavedienu. (Res publ. X. p. 617 C.) Šis pavediens pieminēts arī uzrakstos (*μίτος, κλωστήρ*): *Μοιρῶν οὐκ ἔφυγεν τρισσῶν μίτον* (I. G. XIV, 1976, Kaibel 642); *ἀλλ' ὅτι Μοιρῶν ὁ τριπλοῦς μίτος ἐξεκενώθη* (ib. 2002); *Μοίρης μαι φθονερός τοῦτ' ἐπέκλωσε μίτος* (I. G. VII, 455); *Μοιρῶν δὲ μίτοις ὑπ' ἀμειλίχτοισιν ἔζησα ἐννέα καὶ δέκα ἔτη* (I. G. XII f. V, 66); *τοῦτ' ἔθελεν γὰρ Γένεσις καὶ Μοιρῶν μίτοι* (ib. f. III, 870); *κλώσασαι Μοῖραι πέμψαν με Ἀΐδῃ* (Kaibel 336), *Μοίρης ἀνβροσίης ἐκτελέσασα μίτον* (ib. 470); *μοιρῶν κλωστήρι τέλος βίότιο τέτυκται* (ib. 292); *με μὴ κλαῖε· μοιρῶν γὰρ μίτος πάντας καλεῖ* (ib. 282); *ἄλλοτε δ' ἄλλοίως κλώσε μίτον Λάχεσις* (I. G. XII f. V, 64); *Μοιρῶν με μίτος πικρὸς ᾠλεσεν· δόγμασι μοιρῶν εἶλε μέλας θάνατος* (ib. 274); sal. Kaibel 145, 113, 287. Tāpat Moiras sastopam arī atsevišķa cilvēka likteņa nozīmē: *ὁ μὲν μοῖραν λάχε* (Kaibel 100); *ἔχουσιν μοῖραν, τῆς μετὰ πᾶσι βροτοῖς* (ib. 86); *κατέθαψαν... λυγεράν μοῖραν ἐνεγκαμένην* (ib. 143); *μοῖραν ἀναπλήσαντ'* (I. G. XIV, 1915); *νοσφισθεῖς βίότιο δὲ τέλος καὶ μοῖραν ἔπλησα* (ib. 1860); pieminēts arī viņu lēmums.

Tā: *ἄγαν σμικρὸν μέρος ζωῆς παρέσχεν ἐν βροτοῖς μοιρῶν νόμος* (Kaibel 325); *εὐφρανθεῖς ἐφ' ὅσον Μοῖραι χρόνον ὤρισαν αὐτῷ* (I. G. XIV, 1683).

Moiru lēmuma izpildītāji ir viņu *ἀναγκαστῆρες ἄτρακτοι* (Kaibel 222), kas aizved prom dvēseli uz viņu sauli. Tā ir nāve (*θάνατος* I. G. XIV, 2532, 2002, Kaibel 274) un chtoniskās dievības.

No tām 1) Plūtōns ir apakšzemes ēnu valsts valdnieks (*κοίρανε Πλουτεῦ*, Kaibel 570); sal.:

Χαίροις, αἰσθλὲ ὀδεῖτα· σοφῶ νοὶ μάγνυε τειμάν
 Πλούτωνος βασιλῆος ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
 ᾧ χωρὶς μακάρων πάντες ὀφειλόμεθα (Kaibel 367);

Πλουτέος οἰκία νήω, δε πάντων νεκύων ψυχὰς παρεδέξατο χήρων (ib. 372).
 Νηῖς ir tomēr arī dvēseļu rāvējos: οὐχ ὀσίως ἤρπαξες ὑπὸ χθόνα, κοίρανε
 Πλουτεῦ (Kaibel 570).

2) Aīds ir arī vietas apzīmējumam (sk. iep. nod.), bet tāpat arī
 dvēseļu rāvējs: Ἄιδας με συνάρπασε (I. G. IV, 802); ἄρπασε δυσπενθήης
 Ἄιδας (I. P. E. II, 286);

Ἄρπακτῆς Ἄιδης οὐκ ἄνσχετο δῶρα δεχέσθαι
 οὐδὲ κλύειν ἱκέτου Τισαμενοῖο πατρός (Kaibel 141).

ἄφνωσ γὰρ ἀρπάξας σ' Ἄιδας σάν ἐμάρανεν ἀκμάν (ib. 201); sal. arī:
 ἀλλ' Ἄιδης ζωῖσι ἐνάντιος (ib. 202); tāpat Kaibel 89, 208^a, 252.

3) Persefone tāda ir tikai vienā uzrakstā:

Φερσεφόνα, τὸ φίλεργον ἀνέσπασες ἀνδρὸς ἀπ'εὐνῆς,
 ἄκριτον ἐς θνατοὺς ἀλικίαν θεμένα (Kaibel 244).

4) Reti sastopama arī Kora:

ἀλλὰ σύ, παμβασίλῃα θεά, πολυώνυμε Κοῦρα
 τήνδ' ἄγε ἐπ' εὐσεβέων χῶρον ἔχουσα χερὸς (Kaibel 218).

συνευνέτας γὰρ οὐμὸς ἐμέ... ἀφρωλίζας δεῖξε Πλουτέος Κόρη (I. G.
 XII f. III, 870).

5) Hermejs ir parastais psichagōgs (Kaibel 302); sal.:

Ἄγγελε Φερσεφόνης, Ἑρμῆ, τίνα τόνδε προπονπεῖς εἰς τὸν
 ἀμείδητον Τάρταρον Ἄιδεω (ib. 575).

Ἑρμεία νήσσον ἄγευ μακάρων καὶ δέξατο
 θεῶν ἡδ' ἡρώων γένος ἄλλων Ἴπποκράτει (ib. 107);

τὸν ᾧ Μαίας κλυτὲ κοῦρε Ἑρμείη, πέμποις χῶρον ἐπ' εὐσεβέων (ib. 411);
 ἐνθ' ἅμα παισὶ θεῶν με ἀγαγὼν Κυλλήνιος Ἑρμῆς
 ἦδρουσε, καὶ Λήθης οὐκ ἔπιον λιβάδα (ib. 414).

Lūkiāns (περὶ πένθους, 6) uzskaita dažādas citas būtes (ἄχλος πολύς),
 kas ir arī ar chtonisko dievību funkcijām. No tām uzraksti piemin
 6) Eřīnijas (Kaibel 218, 162) un Nemesidu; pēdējā ir atmaksas dieve,
 φθιμένοις ὠκυτάτη Νέμεσις (I. G. II, 1360); ἔστι γὰρ ἐν φθιμένοις Νέμεσις
 μέγα (Kaibel 367).

7) Daimoni (δαίμονες) ir vispārīgs jēdziens chtonisko dievību apzīmēšanai; tā: ὄν ἐπόθησεν δεσποσύνη Τύχης, καὶ ἀπήγαγον δαίμονες αὐτοὶ
 ζωῆς (Kaibel 526); viņi ir pakļauti liktenim (Moirām), sal.: οἰκτρὰ παθῶν
 μοίρας ὑπὸ δαίμονος ἐχθροῦ (ib. 59), ir arī personīgā likteņa nozīmē.

Tā: καὶ τοκέες ἐγώνοντο τοῦμοῦ παγκλαύστου δαίμονος ὡς ἀδικοῖ (ib. 335); φθονερῶ δαίμονι χρησαμένη (ib. 497).

Tāpēc arī izteicieni, kā žēlele δαίμον (ib. 276), οὐκ ἔθελε: Λάμπαδα γὰρ ζωῆς με δραμεῖν οὐκ ἔθελε δαίμων (ib. 231).

8) Moiras dažreiz ir aizstātas ar Τύχη kā likteņa dievi, kaut arī viņa apzīmē gadījuma, grozīgo likteni. Τύχη sastopama tikai sākot ar Hēsiodu. Uzrakstos viņa pieminēta kopā ar daimoniem:

ἀλλ' οὐκ ἔστι τύχην προφυγεῖν καὶ δαίμονα θνητοῖς (ib. 519);

πλεῖον οὐκ εἶασε Τύχη δαίμων ται ἀλόγιστος ἐξανύσαι (ib. 334).

Viņa ir ūmās πάντ' ἀδικοῦσα (I. G. 2437), un tāpat neatvairāma:

ἀλλὰ Τύχης οὐκ ἔστιν φυγεῖν ἀμετάτροπα δῶρα (I. G. XII f. V, 302);

Pretēji Moiru noteiktībai piemin arī gadījuma raksturu Τύχης rīcībā:

αἰσίμου ἤθους...

δειγμα Τύχη θνητοῖς θῆκεν ἀνωμαλίην·

ἢ ῥα θεοῖς οὐκ ἔστιν βροτῶν λόγος, ἀλλὰ τυχόντες

αὐτόμαται ζωῆν εὐρόμεθ' ἢ θάνατον (Kaibel 257).

Viņa ir arī chtonisko dievību sarakstā: πρὸς ἡρώων χορὸν ἀγνὸν ἤρπασεν ἐξαπίνης πανδαμάτειρα Τύχη (I. G. XII f. V, 302); ὤλεσεν ἢ φθονερά τοῖς ἀγαθοῖσι Τύχη (Kaibel 489); ἢ φθονερά δ' ὕμᾶς πάντ' ἀδικοῦσα Τύχη μητρὶ δάκρυ' θήκατα (I. G. XIV, 2437).

Šādā nozīmē ir arī Moira: τὸν ἄθλιον ἤρπασε μοῖρα (I. G. XIV, 818). ἦν δέξατο μοῖρα κραταίη (I. G. XII f. VII, 289); μάρψασα μοῖρα σῶμα τήνδ' ὑπὸ χθόνα δέδωκεν (I. G. VII, 115—116); ἄφνω ἀναρπασθεῖς μοῖρης ὑπὸ νηλέο θυμοῦ (I. G. III, 1324); σῶμα κόρης ἀρπαχθὲν ἀμειλικίων ὑπὸ μοίρων (Kaibel 324); αἰζήν ἀμειλικτος κτάνε μοῖρα (ib. 340); μοῖρά με πρὸς θαλάμους ἄρπασε Φερσεφόνας (ib. 231).

Ja šāds chtonisks raksturs ir pašām likteņa dievēm, tāds ir arī viņu daimoniem. Piemēru uzrakstos tam netrūkst: τὸν νέον ἤρπασε δαίμων (I. G. XIV, 1956); ἄρτι με γευσμένην ζωῆς βρέφος ἤρπασε δαίμων (Kaibel 371); δαίμων δὲ πικρῆς οὐ λήθητο μοῖρης ἀλλὰ καὶ ἐν μεγάροις οἶεα λειπόμενον Ῥοῦφον ἄφνω ἤρπαξε (I. G. XII f. V, 302); τίς μου τὴν Σειρήνα κακὸς κακὸς ἤρπασε δαίμων (Kaibel 551); sal. Kaibel 226, 345, 42.

9) Nāves vaininiekos ir arī nimfas (Kaibel 571, sal. παιδα γὰρ ἐσθλήν ἤρπασαν ὡς τερπνὴν Ναῖδες, οὐ θάνατος, I. G. XIV, 2040, arī Oreiades I. G. II, 3602), gan laikam nelaimes gadījumā; pieminēts arī laika dievs Chrons: Χρόνος μὲ εἶλε ὁ πανδαμάτωρ (I. G. XII f. III, 45); sal.: ὦ Χρόνε, παντοίων θνητῶν πανεπίσκοπτε δαίμων, ἀγγελος ἡμετέρων πᾶσι γενοῦ παθέων (Kaibel 27); tāpat pieminēts arī Zevs, kas uz Ēlisiju aizvedis (Kaibel 511), un Eileitija, dzemdēšanas palīdzētāja (Kaibel 238).

VI. MIRUŠO VALSTĪ.

Senās eschatoloģijas mācības zina trīs dažādas vietas, kurās nonāk aizgājušie; pie Lūkiāna (περὶ πένθους, 7 sek.) šīs vietas ir vieniem svēt-laimībā (τῷ ἀρίστῳ βίῳ), otriem mūžīgās mokās un sodā (ἀσεβῶν χώρος), trešiem ēnu valsts (σκιὰ καὶ γενόμενοι). Pār veļu upi pārceļ Charōns, tad nāk tās sargi Aiaks un Kerbers, tad Mīnojs un Radamants spriež tiesu; taisnīgos (ἀγαθούς καὶ δικαίους καὶ κατ' ἀρετὴν βεβιωκότας) tie sūta uz Ēlisiju (καθ' ἅπερ ἐς ἀποικίαν τινὰ ἐς τὸ Ἡλύσιον πεδίον τῷ ἀρίστῳ βίῳ συνεσομένους), noziedzniekus un grēciniekus nodod Erīnijām un sūta uz bezdievīgo mājokļiem (ἐς τὸν τῶν ἀσεβῶν χώρον ἐσπέμπουσι κατὰ λόγον τῆς ἀδικίας κολασθησομένους), kas ir soda vieta, bet vidējie starp tiem abiem (οἱ δὲ τοῦ μέσου βίου) klīst kā bezķermeņa ēnas pļavā un izzūd starp pirkstiem kā dūmi; tie pārtiek no ziediem uz kapiem (τρέφονται δὲ ἄρα ταῖς παρ' ἡμῶν χοαῖς καὶ τοῖς καταγιζομένοις ἐπὶ τῶν τάφων), tā kā aizgājušs, kuŗu neviens nepiemin, klīst mirušo valstī neēdis un izsalcis (ἄσιτος οὗτος νεκρὸς καὶ λιμώττων ἐν αὐτοῖς πολιτεύεται). Svēt-laimīgo zeme gan parasti ir sevišķi izredzētiem, kā pie Homēra Menelājam u. c.; Homēra eschatoloģijā sastopam arī ēnu valsti aiz ōkeana, bet tur nav vēl soda vietas, kas uzskatāmi izveidojas vēlāk un ko tik reāli var jau skatīt Ainējs; pie Vergilija, turpretim, ir tendence saplūst kopā pārējām divām, Ēlisijai ar vienkāršo ēnu valsti. Eschatoloģiju veido sevišķi Platōns un orfiķu un pītatoriešu skola.

Uzrakstos atrodam parasti tikai dalījumu divās daļās. Sal.: ναῖω δ' ἡρώων ἱερὸν δόμον, οὐκ Ἀχέροντος (Kaibel 228); vienīgi uzraksts ναῖω δ' οὐ Ἀχέροντος ἐφ' ὕδασι, οὐδὲ κελεινόν Τάρταρον, ἀλλὰ δόμους εὐσεβέων ἔλαχον (I. G. XII f. V, 62) ir it kā ar 3 daļām; salīdzini arī pretstatu starp divām daļām:

ἐν δὲ τε τεθνειῶσιν ὀμηγύριές τε πέλουσιν
δοοαί, τῶν δ' ἑτέρη μὲν ἐπιχθονίη πεφόρηται
ἢ δ' ἑτέρη τεύρεσσι σὺν αἰθερίοισι χορεύει (Kaibel 650).

Ir uzraksti par mirušo tiesu (κρίσις): καὶ εὐσεβείης ἔσχε κρίσιν ἐν φθιμένοισιν (Kaibel 642);

Εἰ δὲ τις ἐν φθιμένοις κρίσις, ὡς λόγος ἀμφὶ θανόντων
Σώγενες, οἰκήσεις εἰς δόμον εὐσεβέων (ib. 215);

ievērtības cienīgs šeit ir aizrādījums par λόγος ἀμφὶ θανόντων, kas ir kāda eschatoloģiska mācība, šķiet orfiķiem un pītatoriešiem tuva.

Minēts arī tiesneša vārds: *καὶ ψυχὰς προὔπεμπε, ὅθι ξανθὸς Ῥαδαμανθὺς* (ib. 452); *Ταίγαρ Κρηταίει Ῥαδαμάνθου τοῦτο παρ' Αἴδα εἶπεν, ὅτ' ὠδεῖνων παιδὸς ἔχει χάριτας* (ib. 514). Tomēr šādi sīkāki aizrādījumi ir kā izņēmums, tāpat arī Aīda sīkāki apraksti. Tāpat uzrakstos gandrīz nemaz nav pieminēta soda vieta, ir arī saprotams, ka kapa uzrakstos mīļam cilvēkam nevar minēt to, ka viņš kā grēcinieks šādā vietā nāktu, to publiski tā pazemojot; viņš nāks vai pie svētlaimīgiem vai Aīda ēnu valstī. Biežāki, protams, minēta pēdējā; tas saskan ar ticējumiem par Moirām un chthoniskām dievībām, kas ved uz Aīdu, kurpretim uz Ēlisiju vest var tikai izvēlētos, hērōjus vai arī mistēriju dalībniekus.

Pie Homēra, tāpat kā arī vēlākās eschatoloģijās, mirušie patur savu ārējo izskatu. Tāpat ir arī uzrakstos.

*Μὴ μύρου, φίλ' ἄνερ, με· καὶ αὐτὸς ἐκεῖ γὰρ ὀδεῦσας
εὐρήσεις τὴν σὴν σύνγαμον Εὐτυχίην* (Kaibel 266);
**Απτυρι, κλείνον ἄγαλμα, καὶ ἐν φθιμένοισι φανείης
ὥσπερ ἐνὶ ζωοῖς κῦδος ὀπασσαμένα* (ib. 511^c);

Sal. arī 235, 292, 325^b; māte pazīst savu meitu, kas tai parādās 9 dienas pēc nāves (372^c). Dažreiz arī kaps ir pieminēts kā aizgājēja māju vieta, tā Kaibel 290: *καὶ νῦν τύμβουσι πρόκειμαι*; sal.: *ἐνθάδε κατοικῆ Τρόφμος* (I G. II, 1467); *ταφῆς ἔτυχον μετὰ καὶ ζῶ κοῦν ἔθανον τοῖον τάφον* (I. G. XII, 2135). Pieminēta arī aizgājēja dusa: *ἐνθάδε γλυκὺν ὕπνον ἰαύω* (Kaibel 460), *εὐδεις καὶ βαθὺν ὕπνον εὐδεις* (ib. 202), *σοὶ γὰρ ἐς Ἄδαν ἦλθον ὁμοῦ ζωᾶς ἐλπίδες ἀμετέρας* (ib. 204). Daudziem grātiem grieķu eschatoloģijas jautājumiem, kas nav šeit kārtājami, pievienojas arī jautājums par Ēlisija topografiju; uzrakstos tas ir tāpat apakšzemē. Tā:

... ἔρχετ' ἐς Ἄδα...
*ὦ μοίρας ἀτρύτου ἀναγκαστῆρες ἄτρακτοι
τὸν δ' ἱερὸν πέμψαιτ' εἰς δόμον εὐσεβέων* (Kaibel 222);
ἔσθλα δὲ ναῖα δώματα Φερσεφόνας χώρῳ ἐν εὐσεβέων (ib. 189);
ἦλυθες εἰς Ἄιδην ζητούμενος οἷς ἀπέλειπες.
*Εἰ δέ τις ἐν φθιμένοις κρίσις, ὡς λόγος ἀμφὶ θανόντων,
Σώγενες, αἰκήσεις εἰς δόμον εὐσεβέων* (ib. 215).

Rōdes (Rohde, *Psyche*; 64) domas par *svētlaimīgo zemi*, kurp aizved Menelāju (Hom. Od. IV, 560 r.), ka tā ir zemes virsū, nav neapšaubāmas; arī Hermeja-psichopompa ceļš (Od. XXIV, 12 r.) ir pār okeanu, kas ir viena no ieejām Aīdā; Diterichs (Dieterich, *Nekyia*, 1893) to novieto

rietumos, aiz ūkeana. Šīs domas ir saskatāmas arī visur tur, kur harpijas un c. dvēseļu ņēmēji putni (sal. Weicker, Der Seelenvogel in der alten Litteratur und Kunst, 1902) dvēseles aiznes (*ἀρπάζειν* u. t. l.), kas iespējams ne cauri zemei, bet tai apkārt, pār aizsaules jūru, ūkeanu. Protams, ir zināmi arī citi ēnu valsts vārti, kas ved pazemē (Kūmās un daudzās citās vietās). Ir izņēmums, kad dzīvus varoņus uz turieni aizved dievi, kā minēto Menelāju; parasti turpu nāk mītiskie hērōji un vēlāk tiem ar hērōizāciju pielīdzinātie. Šo hērōju senāko nōmenklātūru dod Pfisters (Pfister, Der Reliquienkult in Altertum), tāpat arī pārskatu par šā jēdziena paplašināšanu ar hērōizāciju par nopelniem; vēlāk, kā redzējam, šis apzīmējums top attiecināts uz visai plašu aizgājēju katēgoriju un dots pat dzīviem cilvēkiem. Hērōju mājokļus piemin uzraksti (Kaibel 539, 296), viņu dzīvi pēc nāves tais raksturo Kaibel 433:

Ἵππος ἔχει σε, μάκαρ, πολυήρατε διε Σαβίνε,
καὶ ζῆς ὡς ἦρωσ καὶ νέκυσ οὐκ ἐγένου.
εὐδεις δ' ὡς ἔτι ζῶν ὑπὸ δένδροισι σοῖς ἐνὶ τύμβοις.
ψυχὰὶ γὰρ ζῶσιν τῶν ἄγαν εὐσεβέων.

. Trešais veids nonākšanai svētlaimīgo zemē ir tiesas spriedums (Kaibel 642), vai arī nonākšana turpu pēc nopelniem (σωφροσύνη, εὐσέβεια).

Šis veids ir visparastākais: μετ' εὐσεβέων δ' ἔσμεν ἐν Ἡλυσίῳ (ib. 554).

Ναίω δ' εὐσεβέων ἄγνων περικαλλέα χῶρον
σύνθρονος ἠρώων εἴνεκα σωφροσύνης (ib. 151);
Γνώθι μετ' εὐσεβέεσσι σάφρονα Δώριδα κείσθαι
ἀνθ' ἀρετῆς ἱερὸν χῶρον ἀνευρομένην (ib. 259)
Τούτ' ἐτύμως νῆσοι μακάρων πέδον, ἔνθα τε φῶτες
εὐσεβέες ναίουσι δικαιοτάτοι τ' ἄγανοί τε,
οἱ συνὸν ζῶοντες ἔχον βίον ἀλλήλοισιν
σὺν κόσμῳ σοφίῃ τε δικαιοσύνῃ τε καὶ αἰδοῖ (ib. 648).
Μίκκης οὐνομα μῦνον ἔχει τάφος, εὐσεβέες δέ
ψυχὴν καὶ πεδίων τέρμονες Ἡλυσίων.
τοῦτο σωφροσύνης ἔλαχεν γέρας (ib. 338);

δέομαι τοὺς καταχθονίους θεοὺς τὴν ψυχὴν εἰς τοὺς εὐσεβεῖς κατατάξαι (I. G. XIV, 1660) u. t. l. Ja eusēbeia ir bijība pret dieviem, otrs motīvs nonākšanai svētlaimīgo zemē ir σωφροσύνη — godīgums un taisnīgums pret cilvēkiem; pie Lūkiāna tam atbilst ἀγαθούς καὶ δικαίους καὶ κατ' ἀρετῆς βεβιωκότας. Uzrakstos šie jēdzieni ir sastopami; tā σωφροσύνη

(Kaibel 151, 239), ἀνδρα δίκαιον (506), ἀντ' ἀρετῆς (259), ἐξ ἔργων ἀγαθῶν (I. G. XII f. III Suppl. 1271); δικαιοτάτοι τ' ἀγανοί τε καὶ συνόν ζῶοντες etc. (648) u. t. I.

Uzrakstos pieminētas arī mistērijas (Kaibel 653, 104^a, 366, 650 u. c.). Ēlisija apzīmējumam dažādi nosaukumi atrodami arī uzrakstos. Tā Ἠλύσιον πεδίον (418, 150), πεδία Ἠλύσια (338, 649), χῶρος Ἠλύσιος (618^a), μακάρων πεδίον (516); νῆσον ἔχεις μακάρων (413, 107), ναίεις μακάρων νήσους θαλίῃ ἐνὶ πολλῇ (649, 366, 648); ὤχετ' ἐς ἡμιθέους (669); ναίω δ' ἡρώων ἱερὸν δόμον (228), ἡρώων χῶρον ἔχεις φθίμενος (539); χῶρος εὐσεβέων (passim); ψυχὴ δ' εὐσεβέων οἴχεται εἰς θάλαμον (90); εὐσεβέων εἰς ἱεροῦς θαλάμους (222^b); εὐσεβέων εἰς σκιεροῦς θαλάμους (253); ἐσθλὰ δὲ ναίω δώματα Φερσεφόνας χῶρῳ ἐν εὐσεβέων (189) u. c.

Viens no gleznainākiem šīs svētlaimīgo zemes aprakstiem ir Kaibel 649;

Οὐκ ἔθανες, Πρώτη, μετέβης δ' ἐς ἀμείνονα χῶρον
καὶ ναίεις μακάρων νήσους θαλίῃ ἐνὶ πολλῇ,
ἐνθα κατ' Ἠλυσιῶν πεδίων σκιρτῶσα γέγηθας
ἄνθεσιν ἐν μαλακοῖσι κακῶν ἔκτοσθεν ἀπάντων.
οὐ χειμῶν λυπεῖ σ' οὐ καῦμα, οὐ νοῦσος ἐνοχλεῖ,
οὐ πίνη σ' οὐ δίψος ἔχει σ' ἀλλ' οὐδὲ ποθεινός
ἀνθρώπων ἔτι σοι βίωτος· ζῶεις γὰρ ἀμέμπτως
αὐγαῖς ἐν καθαραῖσιν Ὀλύμπου πλησιῶν ὄντως.

Atsevišķus ceļus iet stōiķi un epikūrieši; pirmajiem raksturīgs ir uzskats par dvēseli, kas kā vieglāka ceļas uz augšu, nenoejot apakšzemē (οὐδέ τὰς ψυχὰς ἔνεστιν ὑπονοῆσαι κάτω φερομένας, λεπτομερεῖς γὰρ οὖσαι εἰς τοὺς ἄνω μᾶλλον τόπους κουφοροῦσιν, Sext. adv. phys. 1,71). Tāpēc arī svētlaimīgo zeme ir debesīs, zvaigznēs (Kaibel 324, Bull. 1887, 461), pie dieviem (Kaibel 312, 654, 324), sal. minētas epitafijas (Kaibel 649) noslēgumu: αὐγαῖς ἐν καθαραῖσιν Ὀλύμπου πλησιῶν (par Olimpu ibid. 646^a, 159, 261). Plašāki šie uzskati izsacīti Kaibel 320^a, 261^a, 312 u. c. garākās epitafijās. Epikūriešu noliedzošie uzraksti par dvēseles dzīvi pēc nāves un tās nemirstību tāpat ir atspoguļoti uzrakstos. Ir skepse par to, kā: εἴ γέ τι ἔστι κάτω (C. I. G. 6442), εἴ γ' ἐν φθιμένοισι τις αἰσθησις, τέκνον, ἔστί (Kaibel 700), bet līdzās tiem ir skaidri izsacīta doma, kā nāve ir dzīves izbeigšanās. Tā: ἡμεῖς δὲ πάντες οἱ κάτω τεθνηκότες ὅστέα, τέφρα γεγονάμεν, ἄλλο δ' οὐδὲ ἐν (Kaibel 646, sal. 298); ἐκ γαίης βλαστῶν γαῖα πάλιν γέγονα (75); κείμαι ἀναίσθητος

ὡσπερ λίθος ἢ σίδηρος (ib. 513); οὐκ ἦμην, γενόμεν, οὐκ ἔσομ', οὐ μέλει μοι ὁ βίος ταῦτα (I. G. XIV, 2190); εὐψυχῶ, ὅστις οὐκ ἦμην καὶ ἐγενόμεν, οὐκ εἰμί καὶ οὐ λυποῦμαι (C. I. G. 6265). Epikūriešu ataraksijas sasniegums ir viņu mierā:

οὐκ ἦμην, γενόμεν, ἦμην, οὐκ εἰμί· τσαῦτα·

εἰ δέ τις ἄλλο ἐρέει, ψεύσεται· οὐκ ἔσομαι (Kaibel 1117^a).

Nāves baiļu šais uzrakstos nav; ir skumjas, sevišķi par dzīvi, kas priekš laika izbeigusies (Kaibel 198):

οὐ τὸ θανεῖν ἀλγεινόν, ὅπερ καὶ πᾶσι πρόκειται,

ἀλλὰ πρὶν ἡλικίας καὶ γονέων πρότερον.

De titulis Graecis sepulcralibus.

K. Straubergs.

Summarium.

(Haec per notas scripsimus: nomen sepulti = N; patris nomen = P; matris nomen = M; patriae populive nomen = E; demi Attici nomen = D; declinationis casus: nominativus = 1; genetivus = 2; dativus = 3; accusativus = 4; vocativus = 5.)

Tituli antiquissimi brevissimi sunt. Solum nomen praebent (N¹, N²); raro verbum additur (N² εἰμί). Senioribus temporibus tituli carmen amplius fit et plures in modos variat.

Larfeldius titulorum verbis legitimis investigatis nomen mortui in declinationis casuum seriem descripsit. Hic index etiam omnibus ceteris lapidibus sepulcralibus aptus est.

1. *Nominativus* (N) in iis titulis legitur, quorum carmen sic fere describi potest: verbum (ἐνθάδε κεῖται) + N + P + cui proxima cognatione coniunctus sit + quot annos vixerit + χαῖρε + θεοῖς καταχθονίοις. Tam plenus et perfectus verborum ambitus non semper legitur; in Boeotia saepe unum N legitur, praecipue Tanagrae, aut NP² (Pagis). M rarissimum est, nec multo saepius 'filius', 'filia', 'mater', 'soror', similia commemorantur. Verbum κείμαι, κεῖται persaepe occurrit, adverbia, ut ἐνθάδε, ὧδε, nonnunquam etiam ipsius loci nomine addito leguntur. Tituli versibus scripti non raro eum alloquuntur, qui lapidem lecturus est. Consecratio dis manibus ad eos titulos praecipue convenit, qui dativo utuntur.

2. *Genetivus* in titulis simplicissimis legitur, N² aut N²P² aut N² (sive N²P²) εἰμί. Sepulcri nomen ita commemoratur: N² τόδε σῆμα aut N² εἰμί σῆμα. In Boeotiae lapidibus, praecipue Tanagrae repertis, genetivi loco dativus scribitur, ἐπὶ N³ εἰμί.

3. *Accusativus* in paucis dumtaxat monumentis sepulcralibus legitur, quae nunquam fere agnoscere possunt nisi verbo χαῖρε addito aut μνήμησ ἔνεκα aut simili quodam.

4. *Vocativus*, uti par est, in eis lapidibus legitur, qui mortuum alloquuntur, N⁵, N⁵P² χαῖρε. Multa monumenta regni Bosporani gradum consanguinitatis addunt. Interdum titulus mortuum inferis dedicat, nonnunquam sepultus cum hospite praetereunte colloquitur.

5. *Dativus* in titulis recentioris aetatis legitur, qui extra Graeciam inveniuntur. Quorum duo genera sunt: uni lapides adnumerandi, qui Romae, aut in Italia, in Macedonia, in Asiae regionibus septentrionalibus reperti sunt, alteri ei, qui in Asiae partibus ad meridiem et orientem solem vergentibus inveniuntur. *Primum* genus sic fere describi potest: in initio is aut ei enumerantur, qui sepulcrum lapide ornandum curaverunt, honoribus eorum aut rebus gestis commemoratis; tum sequuntur: 2) nomen sepulti et cursus honorum, 3) gradus generis, 4) monumenti exstruendi causa, quod 5) fusius describitur, 6) verbum ('curaverunt'). *Alterum* genus formulas ius sepeliendi spectantes necnon execrationes dirasque praebet. Etiam hi lapides nonnunquam mortuum inferis dedicant aut cum hospite praetereunte colloquuntur.

Siciliae tituli sepulchrum persaepe inferis dedicant. Tituli carmen e duabus partibus constat, quarum altera nominativo, altera dativo utitur.

Titulorum genera et aetatis causa, et propter regiones, ubi positi sunt, multum inter se differunt. Soli recentissimi, Romanorum temporibus scripti, dativo utuntur. Brevissimi veterrimi sunt, tum ei, qui in Graecia septentrionali inveniuntur. Lapides, qui in Ionia, in insulis maris Aegaei, in Asiae oppidis Graecis, in ora Ponti Euxini (cum Caucaso), in maris Mediterranei ora septentrionali ponebantur, N¹ aut N², N⁴, N⁵ habent, tituli Siciliae N¹ + N³. Epigrammata verbis *καίται*, *καίμαι* utuntur; quorum genus primum N¹ aut N², N⁴, raro N³ offert, genus alterum (narrativum) N¹ et N⁵.

LU bibliotēka

220034234

135345

LŪR fil. III.

AUL phil. III.

Nr. 9. K. Straubergs. Grieķu kapu uzraksti . . . 313
De titulis graecis sepulcralibus 352a